

277966

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

AZ ÁLOM

A SIKETNÉMÁK ÉS VAKOK ÁLMAI

IRTA

ROBOZ JÓZSEF

BUDAPEST

ÁIGNER LAJOS KÖNYVKERESKEDÉSE

1892.

AZ ÁLOM

A SIKETNÉMÁK ÉS VAKOK ÁLMAI

LÉLEKTANI TANULMÁNY

IRTA

ROBOZ JÓZSEF

AZ ARADVÁROSI KÖZSÉGI SIKETNÉMA-ISKOLA IGAZGATÓJA.

BUDAPEST

AIGNER LAJOS KÖNYVKERESKEDÉSE

1892.

277966

Előszó.

Megpillantván e művecskét, sokan bizonyára azt fogják kérdezni, hogy mi indíthatott engem ennek a némileg excentrikus hangzású témának a kidolgozására most, midőn igazán égető szükségét érezzük annak, hogy egyrészt szakművekben (melyeknek abszolút hiányát oly fájdalmasan kell tapasztalnunk) a siketnémák, vakok s hülyék oktatásának annyi nyílt kérdéseit tárgyalhassuk, másrészt alkalmas munkák terjesztése által a nagy közönség felé fordulhassunk, s figyelmét és érdeklődését hazánkban ijesztően nagyszámu, minden oktatás nélkül teljes elvadultságban s elzárkozottságban felnövő tanköteles siketnéma, vak s hülye gyermekeire irányozhassuk.

A feleletet erre a kérdésre a következőkben adom meg.

Midőn 1888-ban az aradi siketnéma-iskola felügyelő-bizottsága „A siketnémák és azok oktatása“ czim alatt, előfizetés útján akarta kiadni azon sajtó alá készített munkámat, mely egészen a nagyközönség számára készült, mi volt az előfizetésre való felhívás eredménye? Az, hogy a 12 ivre tervezett munka egy ivének költsége sem lett előfizetés útján fedezve; minek folytán a munka kiadása abban maradt*).

De nem maradt-e abban hasonló okból 1887-ben Scherer

*) Pedig hogy e munkában mindenre kiterjesztettem figyelmemet, a mi csak olvasni szerető művelt közönségnek, a siketnémák sorsa iránt érdeklődőknek szak-ismeretek kívánalma nélkül elmondható, ime bemutatom tartalomjegyzékét: Bevezetés. I. Fejezet: A siketnémaság fogalma. II. Fejezet: A siketnémaság okai. III. Fejezet: A siketnémaság következményei. IV. Fejezet: Statisztikai adatok a siketnémaság elterjedéséről. V. Fejezet: A siketnéma természetes jelnyelve. VI. Fejezet: A mesterséges (művészi) jelnyelv. (Illusztrációkkal). VII. Fejezet: A siketnéma-oktatás fontossága és szükségessége. VIII. Fejezet: Egy tekintet a siketnéma külső lényére. IX. Fejezet: A siket-

István, a „Kalauz a siketnémák oktatása és nevelése terén“ című szaklapunk ügybuzgó szerkesztője, szintén ily irányban tervezett művének kiadása is daczára annak, hogy előfizetési felhívását a következő figyelemre méltó szavakkal vezette be: „A siketnémák elhanyagolt állapotát tekintve azon óhaj vezérelt, vajha sikerülne azok sorsát minél szélesebb körben ismertté tennem. Reménylem, hogy megismerve azt, az érdeklődés oly irányban nyilvánulna, melytől e szerencsétlenek jövőjére nézve üdvös eredmény volna várható. Szakértekezések és módszertani munkák kevés vonzerővel bírnak a nagy közönségre s nem alkalmasak arra, hogy általános érdeklődést ébresztszenek. A történelmi formát választottam tehát s munkámat „A siketnéma-oktatás történelme hazánkban“ czim alatt fogom közrebocsátani.“

Látni való ebből, hogy még nincs kellően előkészítve a talaj és főleg a mi az előfizetéseket illeti, éppen nem lehet boldogulni a nagyközönségnek szánt, siketnémák vagy vakok oktatásával foglalkozó munkákkal.

És ha így áll a dolog az ilyen könyvekkel, micsoda reményekkel lehetne egy 200—250 frtnyi nyomtatási költséggel járó, szorosan vett szakmunka kiadására vállalkozni, mikor a hazánkban siketnémák és vakok oktatásával foglalkozó szakemberek száma — sokat mondok — aligha több negyven-ötvennél?

A jelenlegi viszonyok között az vállalkozhatik csak a siketnémák és vakok érdekében irt munka kiadására, a ki vagy oly helyzetben van, hogy szellemi munkáján kívül még tetemes anyagi áldozatokkal is járulhat e szerencsétlenek sorsának javításához,

néma lelki világa. X. Fejezet: A siketnéma-oktatás általános jellemezése. XI. Fejezet: A siketnéma-oktatás ügye hazánkban, más államokhoz viszonyítva. XII. Fejezet: Az érzékek érintkezése siketnémákkal. XIII. Fejezet: Néhány tanács olyanok számára, kiknek siketnéma gyermekük vagy rokonuk van. XIV. Fejezet: Szimuláló siketnémák. XV. Fejezet: Mit tehet a népiskola a siketnémák oktatása ügyében? XVI. Fejezet: A siketnéma beszámíthatósága polgári s bűnügyekben, Függelék: Az aradi siketnéma-iskola alapítása és története.

vagy pedig megtalálja a módját annak, hogyan nyújthat egy lehetőleg kevés költséggel előállítható művecskével úgy a laikusnak, valamint a szakembernek érdekes olvasmányt.

Nos, én most azon reménnyel kecsegtetem magamat, hogy talán eltaláltam a módját.

Mert azt hiszem, hogy elég eredeti és érdekes formában sikerül e dolgozattal felhívnom a közönség érdeklődését s figyelmét a siketnémák és vakok oktatására, midőn e szerencsétleneket nem csupán úgy mutatom be, hogy megjelenésük elszomorító és kínos hatását szükségképen éreztetem az olvasóval, hanem bemutatom őket álmaik szerint is, melyek érdekfeszítő lélektani problémát képeznek.

Ne csodálkozzanak tehát, főképen tisztelt kartársaim, ha e művecskét megpillantják. Mert a szárandó sorsú siketnémák és vakok oktatása érdekében fáradoztam akkor is, midőn összeállítottam! Csakhogy más alakban, más fegyverzettel kísérlem most meg a siketnémák és vakok iránti százados közönynek érzekapuját döngetni.

Mert nem az eszköz, nem a forma, hanem a czél lebeg szemeim előtt és ez esetben követtem Rückert szavait:

„Ob ich's ersteig, ob erreite,
Ob ich's erkriech, ob erschreite,
Ob erstreit', ob erspiel',
Ist eins am Ziel.“

Aradon, 1891. december hó 31-én.

Roboz Fózsef.

I.

Az ember a külvilág benyomásait nem veheti fel folytonosan, megszakítás nélkül, s az akarat parancsszavának sem engedelmeskedhetik szünet nélkül. Bizonyos ideig való ébrenlét után az érzékszervek kifáradnak, megbénulnak s teljesen közönyösek lesznek a kívülről reájuk gyakorolt hatások iránt. A nilusi csata hevében az angol hadihajókon a kifáradt matrózok a fedélzeten elaludtak. A birmai háborúban Rangun ostrománál a hadihajó egyik kapitánya a folytonos, feszült munka és ébrenlét folytán elaludt és két óra hosszat tökéletesen öntudatlan állapotban maradt, holott ezalatt tőle egy rövid ölnyire a hajó legöblösebb ágyúja ugyancsak bőmbölt. Hogy a legnagyobb láрма s zaj közepette is el lehet aludni megfeszített testi vagy szellemi munka után bekövetkezett kimerültség folytán, azt e felhozott s más hasonló eseteken kívül bizonyítja Kreutzer Emil mozdonyvezető nagy feltűnést keltett bűnpere, melyben a napokban (decz. 19.) a pestvidéki törvényszék másodszor hozott teljesen felmentő ítéletet orvosszakértő véleménye alapján, a mennyiben elfogadhatónak tartotta azt, hogy vádlott mozdonyvezető hét nap alatt 112 órán át teljesítvén szolgálatot, úgy hogy 45 óra alatt csak 7 órai pihenési ideje maradt, kimerülés következtében aludt el, s álmomámban egy jelzőharang hangbenyomásait hallucinálván, megindította a vonatot; miáltal előidézte 1888. márczius 3-án a turai vasuti szerencsétlenséget, mely két ember halálát okozta, őt pedig súlyosan megsebesítette.

Ha az idegrendszer izgató szerek által kényszerítjük tovább működni még akkor is, a midőn a fáradtság érzete, mely álmoságban jelentkezik, arra szólít fel bennünket, hogy engedjünk neki pi-

henést, csakhamar bekövetkezik azon stádium, a midőn az izgató szerek többé nem hatnak: s az érzékszervek felmondják a szolgálatot. A szem megismeri ugyan még a képeket, melyek reczehártyájára esnek, de a képek mindig homályosabbakká, ködösebbekké s határozatlanabbakká válnak. A távolabbi tárgyak eltűnnek a közelebbre esők előtt, vagy mindkettő egymás előtt kölcsönösen, mivel már nem tudjuk megítélni a távolságot. A fül hallja még a hangokat, de a felfogás harmoniája és a szóhangok jelentősége mindinkább eltűnik.*) A szag és íz elvesztik finomságukat. Csekélyebb tapintási és közérzéki benyomások hatástalanok maradnak. Az a híd, mely az érzéki érzeteket s a magasabb lelkihetségeket összeköti, lassanként leomlik. Olvasunk gépiesen, de nem értjük, hogy mit; halljuk, hogy valaki beszél hozzánk, felelünk is rá, de a felelet összefüggéstelen, érthetetlen hangzavar.

Végre bekövetkezik a teljes érzéketlenség állapota. A szemhéjak lecsukódnak, az arc elveszti kifejezését, sápadttá lesz (gyermekeknél kipirul). A fej hátrahanyatlik vagy előre bukik, a térdek összerogynak; bár némelyek állva is tudnak aludni, sőt — mint tudvalevő — az alvajárók különféle czélirányos mozgásokat is végezhetnek.

Azon rövid ideig tartó állapotban, midőn az ébrenlét és az álomosság érzete küzdenek egymással — a szunnyadás stádiumában — a legegységesebb embernél is jelentkezhetnek érzéki csalódások, hallucinációk (látási és hallási káprázatok).

Stricker önmagán egy prédikáció hallgatása alkalmával a következőleg észlelte ezt. Szemei még nyitva voltak. Látta a teljes nappali világosságot. Hallotta még a szónok hangját. Ekkor alakok tűntek fel. Teljesen beleestek a látáspontba. Hirtelen előre bukott fejével, egy mozdulat, s egy pillanat múlva eltűntek az alakok.

*) A látási benyomások iránti érzékenység hamarabb csökken, mint a hallási érzetingszerek iránti. Ennek megfelelőleg a felébredés állapotában a fül előbb kezdi meg ismét tevékenységét, mint a szem.

Most ismét odahallgatott egy ideig. Az alakok újra feltűntek. Nem épen azok, a melyek az imént, de ismét teljes nappali világosságban látta őket, míg egy újabb fejbőlintás által tovaűzettek. Ez a játék többször ismétlődött, míg végre mély álom vagy teljes ébredés állt be.

Mihelyt elalszik az ember, a hallucinálás is megszűnik. Ha még azután is fellépnek érzéki csalódások, akkor álmokképek gyanánt jelentkeznek. Hallucináció és álmokkép között ugyanis lényeges különbség van.

Az álomban — ugymond Stricker — változik a jelenet, a képzelt állapot más-más lesz; az álmodó egy személy, aki úgy gondolkodik és cselekszik, mintha az akkor őt környező dolgokról mit sem tudna, mert kívül áll azon külső érzetingeren körén, melyeket az őt környező dolgok reá gyakorolnak. Álom alatt az ébrenlétkor megszokott logikai összefüggés sokszor hiányzik, gondolatainkban tévedünk a személyeket illetőleg és az időre s helyre nézve stb. De azért az álom nem áll csupán csak csalódásokból. Ha valaki azt álmodja, hogy rablók törnek rá és megrémül tőlük, az esetben a rablók képe vagyis a rémület oka csalódás; de a rémület, a mit érez, reális; az nem csalódás. Az álmodó egyén valóban fél, de sőt gyakran akkor is fél még, a mikor már felébredt álmából, a mikor az álmokképek már eltűntek. Az álomban továbbá a képzetek társulnak, éppen úgy mint az ébrenlétkor, habár más rendben, más összefüggésben. Gondolkodunk, számítunk, következtünk, bár gondolkodásunk gyümölcsei a felébredés után gyakran hasznavehetetleneknek bizonyulnak.

Másképp áll a dolog a hallucinációnál. Mihelyt a hallucináció kezdetét veszi, csökken a figyelem. Csak nehezen lehet megfigyelni, hogy melyik az a pillanat, a midőn a csalképek feltűnnek. Mindamellett tájékozódhatni a helyzetről. Ha a hallucináció megszűnt, tudja az illető, hogy csalképeket látott; és azt is tudja, hogy azon helyzetben látta, a melyben tényleg volt. Csakhogy míg a hallucináció tart, nem kíséri a maga állapotát figyelemmel.

Megijed, ha a hallucináció elmúlt, de a mig tart, teljesen közönyös. Félelem, öröm, harag, vagy más feltűnőbb hangulatirány teljesen ki vannak zárva. Végül megjegyzendő még, hogy az elalvást megelőző hallucinációnál a gondolkodás megszűnik. Ha az elalvás stádiumában levő egyén alakokat lát feltűnni, látja ugyan őket, de egészen közönyös marad velük szemben, akár csak egy látó gép volna.

Az elalvás az egyén, a kor és más körülmények szerint hamarabb vagy lassabban történik. Mig bizonyos külső körülmények előmozdítják az elalvást, addig viszont mások megnehezítik. Köztudomású, hogy vértorlódás az agyban, kávé, thea s szeszes italok mérsékelt élvezése, izgatottság, szenvedély, szellemi vagy testi megerőltetés, nagy fájdalmak tova űzik szemünkből az álmot; mig ellenben a megterhelt gyomor, szeszes italok mértéktelen élvezete, opium vagy aether bevétele, unalom vagy egyhangú, érdektelen foglalkozás előidézik az álmodást. Hasonlóképpen nem egyformán mélyen alszunk. A gyermek mélyebben alszik mint a felnőtt, a férfi viszont mélyebben mint a nő vagy az aggastyán. Az elalvás után fokozatosan mindig erősebben alszunk. Legmélyebben körülbelül a 3-ik vagy a 4-ik órában. Kohlschütter az álom mélységét azzal a magassággal akarja megmérni, melyből valamely fonatra erősített sulynak esnie kell, hogy egy palatáblára való eséskor támadt hangja az alvót felébressze.

Mig az alvás tartama alatt az agyidegrendszer (a nagy agykéreg) működése meg van akasztva, addig az együttérző idegek tevékenységüket alvás közben is folytatják. Az emésztés veszt bár gyorsaságban, de nyer teljességben. A szív és légzőszervek is tovább működnek, bár kevésbé intensív módon. Reflex mozgásokat úgy végez tovább az idegrendszer, hogy „a gerinczagy, mint az agyvelő helyettese, átveszi a kívülről kapott benyomásokat s felel rájuk öntudat nélkül, mint a hogy a hanghullámok egy falról visz-

szaverődnek akaratumk nélkül.“ Így ha egy alvónak lábát hideg kézzel megérintjük, rögtön más helyzetbe teszi azt, a nélkül, hogy tudna róla valamit. Ha az égő lámpának a fénye erősen az alvóra esik, az a szemgolyó vagy szemhéj mozgását idézi elő.

A léleknek gondolkodási élete azomban egészen szünetel alvás közben, vagyis akkor midőn úgy alszunk, hogy nem álmodunk. Az eleven tudat (az öntudat) kiesik. Sem kívülről nem veszünk fel benyomásokat, sem pedig nem merülnek fel emlékezeti képek az öntudatban.

Másként áll a dolog azomban akkor, midőn álmodunk. A külső benyomások legnagyobb részét ekkor sem vesszük ugyan észre, mindazonáltal itt-ott egy érzéki-érzetet mégis beszövünk az álomba, a legtöbbször hamisan magyarázván a benyomást. Így p. o. ha fejünket kissé az ágy fájához ütjük, könnyen azt álmodhatjuk, hogy föbe lőtték bennünket; ha kissé kényelmetlenül érezzük magunkat, azt hisszük, hogy meg vagyunk kötözve; ha meztelen karunkat nem takarjuk be, a hideg érzete arra csábít bennünket, hogy azt higgyük, hogy egy kígyó hideg testével rátekerődzik a karunkra; a padló ropogása pedig álmunkban egy csata közepébe helyezhet bennünket stb. Maury francia akadémikus, a ki egy igen érdekes munkát irt az alvásról és az álomról, két szolgája által figyeltette meg magát alvás közben, s különböző kísérleteket tétetett magán. Így aztán megtudta, hogy midőn kölni vizet tartottak orra alá, egy illatszergyárról, s midőn egy aczélpálczikát hoztak rezgésbe füle mellett, harangozásról álmodott, mely csakhamar vészharanggá változott, míg végre az 1848-iki juliusi napokat látta.

Oly gondolatok, melyek az embert sokszor foglalkoztatják s közönségesekké válnak, gyakran fordulnak elő az álomban. Az embernek saját énje pedig mindig nagy szerepet játszik. A férfi azomban soha sem látja magát álmában asszonynak, vagy megfordítva. Egy felnőtt egyén gyakran látja magát ifjunak vagy tán gyermeknek is, de csecsemőnek sohasem.

Látni való az előadottakból, hogy míg az ébrenlét állapotában egyes képzeink meghatározzák, kiegészítik és rektifikálják egymást, addig az álomban ez elmarad. S úgy kell állni továbbá a dolognak, hogy míg bizonyos tapasztalatok, szerzett képzetek mint emlékezeti képek felujulnak az álmodó öntudatában, addig egyes, ezekkel összefüggő tapasztalatok, képzetek teljesen a feledés állapotában vannak, kiesnek az emlékezetből. Úgy, hogy az álmokképek feltűnését az idegrendszer azon részeinek funkciójától kell feltételeznünk, melyek az emlékezést ébrenlétkor is közvetítik; de viszont fel kell tételeznünk, hogy ezen közvetítés, mely ébrenlétkor teljes, az álomban hézagos.

Ha például rég elhalt barátunkkal beszélünk álmunkban, eleinte nem akarjuk elhinni, hogy valóban ő az, s megkérdezzük magunkat, hogy valjon igaz-e a mit most álmodunk; s ha mi azt feleljük magunknak álmunkban, hogy igen is igaz, csakugyan a rég elhalt beszél hozzánk: ez esetben azért felelünk így, mert felújul öntudatunkban alakjának, hangjának, modorának stb. emlékezeti képe: de hiányzik az emlékezeti képe annak a tapasztalatnak, hogy e személy már régóta nincs az élők sorában, hogy eltemettük s gyászoltuk őt.

Mayer, Esquirol, Lazarus, Meynert, Hagen, Strümpell, de főleg Stricker igen érdekes módon tárgyalják azt, hogy micsoda pszichológiai inger folytán létesített fiziológiai ingerek idézik elő az álmot emlékezeti képeknek pillanatnyi felujulása és kiesése által. De igen messze vezetne, ha ezeket a különböző theóriákat csak érinteni is akarnám. Az én témám szempontjából csak azt kell e helyütt megállapítanom, hogy: az álmokképek szövetét főleg emlékezeti-képek felujulása képezi, és hogy az álmodás állapotában egyes emlékezeti képek könnyen kiesnek az öntudatból, illetőleg hogy hézagos az idegrendszer azon részeinek funkciója, melyek az emlékezést ébrenlétkor közvetítik. Mert ha például álmomban egy kétszarvú lovat látok s én valósággal létezőnek veszem azt,

nem látok olyan valamit, a minek emlékezeti képei nem volnának meg az öntudatban. Meg van a ló s meg van a szarvnak emlékezeti képe; csak azt felejttem el, hogy ez a két kép a valóságban nem látható egymással kapcsolatban.

Arra a kérdésre, hogy az alvó egyén folytonosan álmodik-e vagy csak bizonyos időközökben, nem lehet egészen határozott választ adni. Annyit tapasztalásból tudunk, hogy felébredvén, igen gyakran nem vagyunk képesek visszaemlékezni arra, hogy valamit álmodtunk volna. A miből azomban még nem következik az, hogy csakugyan egyáltalában ne álmodtunk volna. Ellenkezőleg, igen sok jel arra mutat, hogy ily esetekben legtöbbször csak elfelejtettük azt, hogy álmodtunk, valamint azt is, hogy mit álmodtunk. Képzeletünk ugyanis nyugtalanul működik álmunkban s a lélek, fékétvesztett paripához hasonlóan ragadván bennünket egyik képzetstől a másikhoz, nem időzik eleget egy-egy képzetnél, minek következtében a benyomások nem levén intensívek, gyorsan eltűnnek az emlékezetből. Többsnyire csak azon álmokra emlékezünk, melyekben beszéltek hozzánk, vagy a melyek felizgattak bennünket, s többsnyire csak azokra, melyek közvetlenül a felébredés előtt folytak le. Ha azomban megfeszítjük emlékezetünket, gyakran eszünkbe jut álmunk, habár csak töredékesen is.

Csak a legkritább esetben marad emlékezetünkben két vagy három egymást követő, de egészen különböző, tartalmuk szerint teljesen különálló álmok, ha csak fel nem ébredünk az egyes álmok között. Ellenben gyakran megtörténik, hogy még legélénkebb álmainknak is csak egyes részletei maradnak emlékezetünkben. Innen van az, hogy korosabb emberek, a kiknek emlékező tehetségük meggyöngül, azt hiszik, hogy kevesebbet álmodnak. Lehet oly állításokat is olvasni vagy hallani, hogy volnának egyének, a kik soha sem álmodnak. Lessing-ről is állították ezt. De talán felesleges is megjegyeznünk, hogy ezen állítások helytelenek.

Hogy a léleknek gondolkodási élete az álomban folytatódik, azt már megállapítottuk akkor, a midőn konstatáltuk az emlékezőtehetség működését (legtöbbször hézagos működését) az álmok képek létrehozásában. Az emlékezet mellett még a képzelőtehetség űzi szabadon játékát az álomban, mely kötve van ugyan a tapasztalatokhoz s szerzett képzetekhez, de nem oly mértékben, mint az ébrenlét állapotában, a midőn — hogy e kifejezéssel éljek — józanul képzelődünk. A csecsemőnek álmai tehát tartalomüresek kell, hogy legyenek s legfeljebb csak a test általános állapotairól tartalmazhatnak képzeteket, minthogy még nincsenek tapasztalatai. Egy fiú álmainak egészen más a tartalma, mint az aggastyánéinak, s a leányka álmai viszont egészen mást tartalmaznak mint az asszonyéi.

Gyakran álmodunk oly dolgokról, melyekkel közvetlenül az elalvás előtt foglalkoztunk. De igen sokszor épen arról, a mi az elalvás előtt igen élénken foglalkoztatott, sőt fel is izgatott bennünket, semmit sem álmodunk, hanem csupa oly dolgokról a mire épen nem is gondoltunk. Az ilyen esetek úgy magyarázhatók meg, hogy valószínű, miszerint ilyenkor az elalvás előtt bennünket foglalkoztatott dolgok oly gondolatokra is vonatkoznak, melyeket egy-két nappal az előtt futólag felemlítettünk, de azután nem gondoltunk többé reájuk, s azért csodálkozunk azon, hogy ezek az álomban visszatérnek. Más dolgok már most, melyekre talán évek óta nem gondolunk már, mint kiindulási pont-hoz, ezen gondolatokhoz sorakoznak, s ily módon az álmok képek felidézhetnek oly képzeteket, melyekről azt hisszük az ébrenlét állapotában, hogy már egészen megszabadultunk tőlük. Így történik, hogy egy személy, a kit nem érdemesítünk arra, hogy vele foglalkozzunk, s egyáltalában nem képezi figyelmünk vagy érdeklődésünk tárgyát, álmunkban a boszankodásig sokat foglalkoztat bennünket.

Sokszor lehet oly állításokat is hallani, hogy bizonyos egyének olyan szellemi munkát egészen könnyen végeznek álmukban,

mi ébren egyáltalában nem sikerült volna nekik. P. o. hogy matematikusok valamely nehéz számtani tételt, melyen napközben hiába törték óra hosszakig a fejüket, álmukban szerencsésen megfejtettek, hogy szónokok nagyszerű beszédet fogalmaztak meg, s reggel egyszerűen csak le kellett azt írniok; hogy híres színműíróknak, nem tudván hatásos fordulatokat, vagy csattanós befejezést megteremteni, álmukban mentő eszméjük támadt stb. Még ha ezen állításokat egészen komolyan is vesszük, akkor is a legtöbb esetben csalódáson alapulnak. Sokszor azt hiszi ugyanis az ember, hogy álmában megtalálta egy nehéz kérdésnek a megoldási módját, s örvend az előre nem látott sikernek. De ha aztán az ébrenlét állapotában behatóan vizsgálja az álmában alkotott itéleteket s következtetéseket, bosszankodva kell belátania, hogy azok csupa képtelenségekből állnak. Azt nem lehet tagadni, hogy némely lelki működés az álom által kedvezően befolyásoltatik. Így p. o. saját tapasztalatomból s szavahihető egyének komoly elbeszélései alapján állithatom, hogy az álomban egészen tisztán láthatni oly személyeket, a kiknek arczvonásairól már teljesen megfeledkeztünk. S ily esetekben gyakran a felébredés után is tisztábban emlékszünk az illető egyénekre, mint annak előtte; a miből világos, hogy képzeletünk nem csalt meg bennünket. Az ily esetek daczára áll az, a mit már fentebb is kifejeztünk, hogy nevezetesen fogalmát alkotó-, ítélő- s következtető képességünk korlátozottabb az álomban mint ébrenlétünk-kor. S innen van, hogy álmunkban egészen rendjén levőknek találunk mindenféle képtelenségeket és izetlenségeket.

A halluczináció (látási s hallási káprázat) következőleg fejthető meg.

A fiziológusok rájöttek arra, hogy az idegek abszolút nyugalomban soha sincsenek. Habár mérsékeltebben, de folytonosan ingereltetnek, még az alvás állapotában is, és pedig vegyifolyamatok által, melyek bennünk szüntelenül végbemennek. Midőn

hallucinálunk, vagyis midőn a környi idegek végszáalai külső okok nélkül intensiv módon ingereltetnek, belső oknak, belső ingernek, belső vegyifolyamatnak kell annak lennie, a mely ekkor előidézi az ingert. S ugy is van. Csakhogy míg a környi idegek az ébrenlét állapotában külső objektumok által ingereltetnek, s míg ezen külső ingerekre kellő figyelemmel vagyunk: addig a belső ingerek, melyeket különben is megszoktunk már, hatástalanok. A kívülről nem izgatott, tehát relativ pihenést élvező ideget azomban a belső vegyi folyamat már intensivebb módon ingerelheti. Innen van, hogy a szunnyadozás állapotában, midőn az érzékszerveknek külső hatások iránti fogékonysága csökken, ezen belső vegyi folyamatok könnyen előtérbe léphetnek. S innen van, hogy elalvás előtt teljesen egészséges emberek is gyakran hallucinálnak.

Az érzéki csalódások tehát úgy történnek, hogy a legbelőbb centrumból, (az öntudatból) ingerek indulnak ki, s innen ingereltetnek az idegek környi végükig. Mig tehát az érzéki észrebevés (egy valóban előttünk levő tárgynak látása vagy egy valóban hozzánk jutó kiáltás meghallása) úgy történik, hogy az illető érzékszerv idegének környi vége ingereltetvén, onnan az inger a központba származik, addig az érzéki csalódásnál (midőn egy alakot látok, a nélkül, hogy voltaképen előttem állna vagy midőn nevemet hallom, a nélkül, hogy hívnának) a megfordított élettani processzus folyik le.

II.

A veleszületett siketség mindig maga után vonja az egyén némaságát is, mivel sohasem hallván mást beszélni, különben normális beszélő szervezetét nem ingerli semmi sem szabályos tevékenységre. A fanulatlan siketnéma tagolt beszéd helyett artikulálatlan hangokkal, jelekkel és mimikával fejezi ki szegényes gondolatait, alant járó eszméit. Sohasem érintvén öntudatát hallási érzetek, a világ neki egy mozgó, keringő néma csoda. Mint a hogy

mi egy képtalányt sokszor nem tudunk megfejteni, úgy bántja a tanulatlan siketnéma lelkét a szemei előtt kaleidoszkopszerűen rajzó, nyüzsgő emberek s tárgyak tömege. Ha előtte vagy körülötte idegenek csoportosulnak, bambán bámulja őket, nem értvén céljaikat, törekvésüket. Az örök kiskorúság szánalomraméltó naivitásával ítéli meg a dolgokat s a szemei előtt végbemenő eseményeket.*)

A siketnéma főleg csak a látható és tapintható világ köréből szerez képzeteket, míg a szaglást és izlést tekintve nem tapasztalhatunk nála semmi kiváló érzékenységet.

A mi a siketnémánál kiváló s feltűnő: az a szeme. A lelke ugyszólván a szemében lakik. A látható világ; ez az ő világa. Világosság, fény, szín: ezek az ő elemei. Mint a szomszjas föld az esőt, mohón szívja be a világosságot, s ha ezt megvonnák tőle, elvesztené jó kedvét, bátorságát, élénkségét és testileg s szellemileg megder-

*) A „Blätter für Taubstummtenbildung“ egy régi lap 1769. július hó 19-iki számából szóról-szóra a következő érdekes sorokat közli: „Egy siketen született emberről, a ki véletlenül visszanyerte hallását: Egy kereskedőnek a fia Chartres-ben, körülbelül 20 éves, ki siketen született s következőképen néma maradt, egyszerre csak beszélni kezdett az egész városnak nagy bámulatára. Három vagy négy hónappal az előtt, hogy ez történt vala, a városnak összes harangjait meghúzták volt, a mint ez azon országban szokásban van. mihelyt zivatar közeledését veszik észre, hogy a felhőket elűzzék. Ezen embert egy egészen ösmeretlen érzés, mely fülében támadt, csodálkozásra indította. Kevéssel azután bal füléből vizenyős folyadék folyt ki, s ezen időtől kezdve mindkét fülére egészen jól hallott; a fentemlített 3–4 havi időközben mindenre ügyelt, amit mások beszéltek; a szavakat azomban, a melyeket hallott, magában ismételte, hogy azoknak úgy a kiejtését, valamint nemkülömben értelmét is meg szokja. Végre elkezdett beszélni, habár igen rosszul; a lelkészek pedig korábbi életére való tekintettel, igen sok kérdést intéztek hozzá, s pedig főképen az Isten lételét, az emberi lélek természetét. cselekvésünk erkölcsi jóságát és rosszasságát illetőleg, mindezekről a legesekélyebb fogalommal sem látszván birni; és habár járt vala templomba s úgy látszék viselkedni mint mások, soha sem tudta annak okát, hogy miért megy ő s mások is oda; a halálról sem volt fogalma, tehát nem gondolt arra soha. Egész éle-

medne, a mint ez oly siketnémánál tapasztalható, kit a haragos sors vaksággal is sujt még.

A legérzékenyebb büntetés, mit egy szófogadatlan siketnéma növendékre mérhetnek az, ha 10 perczre sötét szobába zárják.

A siketnéma unatkozik, ha szeme nem láthat valami újat, vagy ha tekintetét hosszabb ideig kell egy és ugyanazon dologra irányoznia. Mindig uj s uj látnivaló után sóvárog s ha nincs, ami ezen sóvárgásának tápot nyújthatna, tompa elmerültség vesz hatalmat rajta. Mi sem lehet tehát reá nézve lélekölőbb, mintha négy kopasz fal közé zárják. Csak akkor unatkozik, ha nemakad kezeügyébe valami ismeretlen tárgy, mit törül-hegyre megnézhet s azért a helyett, hogy otthon övéi körében jól érezné magát, inkább unalom bántja s ellenállhatatlan vágy üzi, hajtja ki a szabadba, hol valami újat remél láthatni.

A felkelő nap legelső sugarát örömmel üdvözli; örvend, hogy a titkos s őt félelemmel eltöltő éji homály eloszlik s mindent ismét tében csupán csak állati életet élt, s csak azon tárgyakkal foglalkozott, melyeket maga előtt látott; ezekből azomban nem vont le oly következtetéseket, a mint azt észszerűleg elvárni lehetett volna, habár úgy látszott, hogy nem hiányzott természetes esze. Azomban az oly ember értelme, a ki teljesen meg van fosztva a másokkal való társalgástól, oly kevéssé van gyakorolva, hogy semmi másra nem gondol, csak épen arra, a mire őt a külső tárgyak (a külvilág jelenségei) szükségképen kényszerítik; az emberek az ő ismereteik legnagyobb részét a másokkal való társalgásnak köszönhetik. "Ha már másfél évszázaddal ezelőtt ily helyesen ítélték meg a tanulatlan siketnémák szomorú sorsát, nem kell-e végtelenül csodálkoznunk azon, hogy Magyarországon most, másfélszázaddal később is még csak alig 12%-a e szerencsétleneknek részesül oktatásban? Nem rég alkalmam nyílt beszélhetni egy tiszteletreméltó szerzetessel, a ki mint hittérítő Chinában működik a pogányok között. Nem állhattam meg, hogy fel ne vessem azon kérdést a tisztelendő atya előtt, hogy valjon miért nem küldenek ki közülök olyanokat, a kik a hazánkban élő nagyszámú pogányokat, az önhibájuk nélkül a legsötétebb tudatlanságban felnövő siketnémákat térítnék s tanítanák? Mert — s ezt higgye meg hazánk gazdag főpapsága — a tanulatlan siketnéma valláserkölcsi fogalmai ha lehet, még alacsonyabb fokon állanak, mint a fetisimádó pogányéi!!

láthat, szomjas tekintetét ismét körülhordozhatja a megvilágított láthatáron. A ki műveletlen siketnémát megfigyelt, — írja Kruse Ottó, a ki maga is siketnéma volt — az bizonyára észrevette, hogy a mily vidáman s bátran lát korra reggel a munkához, s vigad egész napon át, oly sajátságos s megmagyarázhatatlan szorongás fogja el egész lényét, midőn az alkonyat előre veti árnyékát. És a helyett, hogy örvendene az órának, midőn a nap fáradalmi után nyugalomra térhet, boszankodik, kedvetlen s ha más mulatságot nem talál, kinez szeszélyével mindenkit s oly visszataszító modort tanusít, mit ösmerve őt nappal, alig hihet el róla az ember.

Az évszakok közül a siketnémának a tavasz legszebb reménye, a nyár legnagyobb öröme, míg a kellemetlen ősz s a zord tél borus, homályos és rövid nappaljaival és sötét, hosszú éjszakáival kimondhatatlanul sivár és szomorú reá nézve. A mint a sárguló leveleket látja lehullni, s látja a letarolt vidéket, nyugtalanodik és bánkódás, szomorúság, félelem s kedvetlenség vesznek erőt lelkén.

A siketnéma szereti a nagyvárosiast, a mozgalmast, míg kisebb helységeket vagy éppen falut valósággal utál. Azért ha csak módjában van, élénk forgalmu, népes városban telepedik le. Nem különben kedvét leli az utazásban s vándorlásban, mely kedvtelés főleg a műveletlen siketnémánál csavargási hajlammá fajul el.

Természeti fogyatékosága, mely a látási benyomásokra utalja őt, oka ismeretes kíváncsiságának is. Ha idegen helyre jő, minden szobát, minden zeget-zugot kikutat, minden előtte ismeretlen tárgyat kezébe vesz, ide-oda forgat, megnéz, megszagol, s ha valami nem tetszik neki, rögtön arcát fintorgatja és sokszor zavarba hozza hozzátartozóit avval, hogy mindekinek az ablakán betekint, s ha zárt ajtóra talál, a viláért el nem mulasztaná a kuleslyukon bepislantani.

Fogyatékosága teszi érthetővé a siketnéma rajongását a képekért, kivált ha azok eleven színezésűek s cselekvéseket, csoportokat ábrázolnak. A szent képeket szemlélve, megilletődik, s a szenvedő megváltó képe, kivált ha művészi kivitelű, mély tisztelet-

tel és imádattal tölti el őt. Magányban, betegségében, ha bánat éri vagy ha honvágy emésztí, legkedvesebb időtöltése és vigasza képek megtekintése. A plasztikai alakok szemlélése közben a szép s rút könnyen szemébe ötlik, és ha haragost, részegest, gonosztevőt vagy erkölcstelen cselekményt lát ábrázolva, minden figyelmeztetés nélkül oly hatást gyakorolnak reá, hogy az ily személyek iránt azután mindig a legnagyobb ellenszenvvel s megvetéssel viseltetik s utálattal gondol arra, hogy hozzájuk lehetne hasonló.

Kamera-obszkurák (fekete-kamrák), ködfátyolképek, panorámák mind megannyi kedves dolgok a siketnémának, s ujjong örömében, ha színházba mehet, főképen ha élénk csoportozatok, látványosságok kerülnek színre.

Nagy kedvelői továbbá a siketnémák a természeti szépségeknek, s ha jobb anyagi viszonyok közt élnek, gyakran rándulnak ki társaságban regényes fekvésű vidékekre.

A részarányost s a művészi készítményeket nagy élvezettel szemlélik, míg rut látványoknál nagy lármával nyilatkoztatják ki nem tetszésüket. Elkényeztetett izlésük oka annak is, hogy különösen a műveletlen siketnémák illetlen módon utánozzák s gunyolják ki embertársaik testi hibáit és gyengéit. Ha pupost látnak, hátukat emelik, ha sántát, lábukat görbitik s annyira vérükben van a csufolódás s mások utánzása, hogy valamennyi hibájuk közül talán legnehezebb erről leszoktatni őket.

Öltözködni nagyon szeret a siketnéma, mindig tiszta és csinos, a pipere fő vágyát képezi, de viszont nem mondható izlésnélkülinek kézi munkája, s ez az oka, hogy fogyatékosága daczára szívesen látják mindenütt s technikai ügyességét becsülik.

Bizonyára kevés érzékű embernek olyan érdekes a fiziognomiája, mint az övé. Majd körülhordja szemét minden irányban, mintha egyetlen pillantással mindent át akarna tekinteni, majd me-reven egy tárgyra vagy személyre szegezi, mintha keresztül akarná szűrni tekintetével. Pillantása csupa kifejezés, a szem beszél, noha ő maga hallgat, s arczán hű kinyomata ül annak, a mit gondol és

érez. Akarata ellen is mindig gesztikulál, s hol homlokát ráncsolja, ha nem sikerül neki valami, vagy ha kellemetlenség éri, hol pedig öröm s meghatottság ragyog szemeiben, ha valami kellemesen érinti őt. Az egyik pillanatban csendesen, nyugodtan s minden iránt közönyösen néz maga elé, mintha mélyen el volna merülve gondolataiba, a másokban már megelevenül, hevesen felugrik, mintha közelebb jutott volna az igazsághoz, s megakarná azt ragadni. Félelem, remény, levertség, meglegedés, elégtelenség mozgékony arcvonásairól hiven leolvashatók, a nélkül hogy szándékában volna elárulni érzelmeit.

Minthogy a siketnéma látási érzéke a halláshiány folytán tágabb, szabadabb tért nyer, úgy hogy figyelme és szemlélő tehetősége majdnem kizárólag a látásban összpontosul: épen nem csoda, ha a siketnéma látása rendkívül élessé lesz s oly tökélyre emelkedik, minőt nálunk, szerencsésebb ötérvéküeknél hiába keresnénk. Megfigyelő képessége finomabb, gyakorlottabb, sokoldalúbb, áthatóbb s terjedelmesebb, úgy annyira, hogy nem egy könnyen kerül el figyelmét még a legcsekélyebb megjelenés, a legkisebb változás s mozgás sem. Könnyebben s gyorsabban képes egy pillantással mindent áttekinteni, az első pillanatban megismeri a dolgok lényeges jegyeit s jellemző tulajdonságait, könnyebben fedezi fel a finom árnyalatokat, könnyebben jő rá a rejtett hiányokra, tökéletlenségekre s a természetből való eltérésekre. Még akkor sem sikamlik el egy könnyen tekintete elől a mi körülötte történik, midőn kevésbé látszik figyelni, vagy elfordul tőlünk; mi által azokat, kik valamit titkolnak előtte, vagy megakarják őt csalni, gyakran meglepi s tetten éri. Különösen megfigyeli azokat, kiknek körében él, kiktől valamit remél, vagy a kiktől félnie kell s legtöbbször a legpontosabban kiismeri környezete jellemét, érzelmeit, szokásait s tulajdonságait.

A siketnéma látószervének folytonos gyakorlása következtében ily módon oly éles látásra tesz szert, hogy (kellő oktatás által) a hangok és szók optikai alakjából a hozzá intézett beszédet (még

néhány méternyi távolságról is) le tudja nézni s úgy alakilag, mint tartalmilag fel is fogni. Minden szót és a szó minden grammatikai alakváltozását képes a tanult siketnéma a szerint, a mint hosszabb vagy rövidebb ideig részesült oktatásban, többé-kevésbé biztosan s elég gyorsan lenézni, megfigyelve erősen az ajkak alakjának és az arcizmoknak változásait.

A hallás világából azomban semmi sem jut a születése óta siket egyén tudomására, s teljesen érthetetlen dolog előtte mindaz, a mi hallási képzetekkel függ össze. A hallásnak még csak analógiáját is alig lehet neki megmagyarázni. A siketnéma-intézetekben törekednek ugyan a lehetőség szerint némi fogalmat nyújtani a siketnémának a hallásról. De azért e fogalom „hallás“, tartalom-üres szó marad előtte mindig. Heidsick, a boroszlói siketnéma-intézet tanítója, említést tesz egy növendékről, a ki a hallásról nyert magyarázat folytán olyan fogalmat szerzett arról, hogy midőn egyszer eltaposott egy férget, egyidejűleg befogta a két fülét, hogy ne hallja, hogyan ordít az fel fájdalmában. Az én egyik növendékem pedig, a kinek szintén sokat beszéltem az érzékűek hallási képességéről, az iskolában lármázó tanulótársát így utasította rendre: „Ne kiabálj úgy, mert majd meghallja anyád (aki Békésen lakik) s megharagszik rád.“ A kis bölcs azt hitte, hogy egy kiáltás Aradról egészen Békésig elhallatszik.

A siketnémák nagy része nem total siket. Igen sok siketnémánál akadunk még a hallásnak némi nyomára. Egyesek p. o. még reagálnak éles füttyre, észreveszik ha közelükben harangok zúgnak, meghallják az erős zörejt, a túlerős lármát, habár beható vizsgálat nélkül sohasem tudhatjuk, hogy mennyi tudható be ilyen alkalommal a siketnéma finom izomérzékének s mennyi a részleges hallási képességnek. Ha például erősen becsapják az ajtót, a könyvébe elmélyedt siketnéma ijedten tekint szét maga körül. De nagyon tévedne, aki azt hinné, hogy talán meghallotta, hogy az ajtót becsapták. Mert egyszerűen csak megérezte a

becsapás által támadt légáram folytán. Vannak siketnémák, a kik még azt is meg tudják mondani, az esetben, ha igen hangosan folyik a társalgás körülöttük, hogy ki beszélt; tehát részleges hallási képességük folytán, (a német erre ezen találó kifejezést használja: „Schallgehör“) a beszéd összbenyomásáról szereznek tudomást; a hangból megítélik, ha valaki haragos, ha nevet stb.; de egyes szóhangokat, vagy szókat már nem tudnak megkülönböztetni. Egyik ügyes kis tanítványom, ki két éves korában siketült meg, az alhangu magánhangzók közül az **a**, **á**, **ó** hangokat még most is meghallja, ha kiáltva ejtik ki. Ugyszintén reagál ily hangokat tartalmazó szókra. Ha tehát azt kiáltják fülébe: kapa, kapál, pók, hold, körülbelül e szókat véli hallani: apa, kabát, tót, tol. A három magán hangzót mindig tisztán kiveszi. S mégis, mi sem bizonyítja jobban, hogy a szegény teremtésnek a hallásról alig lehet némi fogalma, mint a következő, nem rég történt eset. Iskolából hazamenet, egy talicskát toltak előttünk, melynek nyikorgása szétrepesztéssel fenyegette a járókelők dobhártyáit. A kicsike is hallgatódzott egy darabig, majd e szavakkal fordult felém: „Ezen talicska szépen zenél.“ Ugyanezen kis leány örömmel hallgatja az udvarunkból semmi képen el nem riasztható makacs sipládások legujabb szimfóniáit. Közel megy a recsegő verklihez, s füleit a szekrény falához tapasztva, igazán irigylendő élvezettel hallgatja a valóban „csodaszerű“ hangokat. Arra a kérdésemre, hogy mit csinál a verkli, a kis ujjával megcsiklandozza a tenyeremet, mondván: „így tesz.“ „És ez nagyon jó nekem“ — végzi mindig szavait.

Az álomnak és hallucinációnak fentebbi fizió-pszichológiai megfejtéséből könnyen vonható le következtetés a siketnémák álmaira s hallucinációra nézve. A születése óta siketnéma egyénnek öntudatában nem lévén, a dolog természete szerint, nyoma sem hallási képzetek emlékezeti képeinek, világos, hogy álmában soha sem hall beszédet, zenét, madár csicser-

gést. Nem hallja az állatokat bögni, ordítani, nyeríteni, mekegni; nem hallja az orkán zugását, a szél üvöltését, a lombok susogását, a vonat dübörgését, a dob pergését, stb. Nem beszél álmában (nem beszél félre), míg ellenben az ő artikulálatlan hangjait sokszor hallatja. Nyög, sikolt, sir, morog és dünnyög. A születése óta siketnémának álmai csak a látható világ köréből valók. Ezt művelt siketnémák minden kétséget kizárólag, mindannyiszor megerősítették, valahányszor e tekintetben hozzájuk kérdést intéztem. De minthogy a látási érzetek sokkal, de sokkal élénkebben hatnak a siketnémára, mint egy érzékű egyénre, kétségtelen, hogy a látás világából meritett álmai rendkívül élénkek, szingazdagok, csodaszerűek. A legfantasztikusabb alakok, jelenetek, csoportozatok vonulnak el előtte, természetesen nesztelenül, siri csendben. Álomképei ragyogó fényben tündökölnék, a szivárvány minden színében. Tündéri világításban usznak előtte pompás paloták, drága kövektől csillognak az öltözékek, büszke tartású paripák száguldanak el mellette.

Paradicsomi szépségű virányok hivogatólag intenek felé, a terített asztalok görnyedeznek inycsiklandó étkek s drága italok terhe alatt, térdig jár aranyban és ezüstben: az ezeregyéjszakának meséi elhalványulnak azok mellett, a miket ő egy-egy álmában lát és átél. Mindig pompás, aranyos ruhában jár, kocsiját hat ló húzza, zsebei pénzzel vannak tele s a mi sok siketnémának egész életén át sem sikerül (minthogy rendkívül falánkak), egyszer kedvére jól lakik.

Ha a siketnéma mindig vissza tudna reggel tisztán emlékezni arra, hogy mily pompás jó dolga volt neki álmában, az egész napon át szerencsétlennek, boldogtalannak érezné magát úgy annyira, hogy nem lehetne őt eléggé vigasztalni a rideg való miatt. Ámde a siketnémák aránylag véve, igen keveset s ritkán álmodnak s pedig azon egyszerű okból, mivel igen gyorsan elalusznak, nem zavarván s nem izgatván idegrendszerüket hallási benyomások, s igen mélyen s nyugodtan is alusznak. Közérzékük sem

levén oly rendkívül finom, mint a vakonszülöttké, a hőmérsékletváltozás iránt sem valami nagyon érzékenyek. A mellett, hogy ritkán s keveset álmodnak, a legtöbb esetben teljesen el is feledik álmukat. A minék oka igen könnyen megérthető. Fentebb ugyanis említés lett már téve arról, hogy miért felejtjük el oly könnyen nemcsak álmaink tartalmát, de még magát azon tényt is, hogy álmotunk, s hogy rendesen csak azon álmainkra tudunk visszaemlékezni, a melyek beszéltek hozzánk, megszólítottak s felizgattak bennünket. Ámde a siketnéma az ébrenlét állapotában meg levén szokva megbámulni az előtte elvonuló alakokat, a nélkül, hogy azok — s ez természetes — megszólítanak őt: álmában is hagy magával tenni mindent, a nélkül, hogy izgalomba jönné kellemes álmaiban. Ha rosszat álmodik, ez már inkább megtörténik.

Megfigyeléseim is azt bizonyítják, hogy a mikor növéndékeim álmukban beszélnek, reggel többnyire emlékeznek álmukra, s elbeszéli azt. Egy ízben egy 8 éves kis növéndékem, az elalvás után mintegy 3 óra múlva (körülbelül éjfél volt), egészen értetően elkiáltotta magát: tiz. Ez a gyermek bár rendkívül élénk, s eszes gyermek volt, még nem tudta, mit tesz álmodni. Legalább addig még álmokról nem beszéltem vele s ő sem nyilatkozott soha sem oly formán, mintha ez vagy az álmában történt volna vele. Igen érdekelyén engem a dolog, mihelyt a gyermek felébredt, megfigyeltem minden mozdulatát. Alig töröli ki zsemeiből az álmot, hirtelen a mellénye után kap s annak zsebeit kutatja. Kétszer, háromszor is kifordítja a zsebeket . . . de nem talál bennük semmit. Ekkor haragudni kezd, s nem sokára sirva panaszkodik, hogy bizonyosan a szolgáló lopta ki 10 krajczárját a mellénye zsebéből, a hová ő azt tette. Kérdéseimre azután elbeszélte, hogy egy úr, a kinek igen szép ruhája s sok-sok pénze volt, tiz fényes új krajczárt adott neki. Bizonyosan tudja, hogy tiz volt, mert ő megolvasta. „Jelekkel?“ — kérdezém én. „Nem jeleltem, hanem a számmal beszéltem, s megolvastam. Mondtam, hogy: „tiz.“ Ime, visszaemlékezett álmára, mert

beszélt. A legtöbb esetben csak ilyen s hasonló álmokat tudnak növendékeim s az általam kihallgatott felnőtt siketnémák elbeszélni. Láttak gyönyörűt, pompásat, de ez csak úgy maradt meg emlékezetükben, hogy ezzel kapcsolatban vagy beszéltek vagy izgalomba jöttek*).

Mig a siketnéma kellemes álmai ily szépek, gyönyörködtetők, addig viszont kellemetlen álmai, melyeknek szövetét szintén a látható világ való s képzelt tüneményei képezik, ijesztőbbek s borzasztóbbak, mint az érzékű egyén álmai. Fentebb megjegyeztem már, hogy a siketnémának a lelke a szemében van. Egy visszataszító alak megpillantásánál a siketnéma nem tudja elrejtetni kicsinylését, megvetését, utálatát. A púpos, a nyomorék, a sánta, a belpoklos látára összerázkodik s gyakran sértő módon fejezi ki nemtetszését. Mig az érzékű embert szájalomra, részvételre indítják az alázatos szavak, a hizelgés vagy a szenvedések történetének elmondása, úgy hogy nem ritkán a rut arcot megszépültni látjuk a szép beszéd s kellemes hanghordozás hatása alatt, addig a siketnéma soha sem tudja legyőzni idegenkedését az iránt, a kinek a külseje nem vonzó és bizalomra gerjesztő.

Ily mély benyomást gyakorolván a siketnémára a neki nem tetsző látványok, kellemetlen álmaiban a rut, a félelmetes és az iszonyu rendkívül tulzott alakban jelenik meg előtte. Sárkányok, s mindenféle alakú szörnyek rémitik őt, gyilkosok törnek életére, fojtogatják s üldözik őt; gyakran álmodik nagy tűzvészről s ha már tanulta a bibliai történeteket, vagy jár gyakran színházba, a látott benyomások s a képzelet szüleményei kellemetlen álmaiban ijesztő s borzalmas alakokat öltenek. Növendékeim csak-

*) Egész sorát a legkülömbözőbb álmoknak jegyezhetném itt fel, lelkiismeretes vizsgálódások eredményeként. Ámde nem álmoskönyvet volt szándékom szerkeszteni, hanem a szerzett tapasztalatok alapján lélektanilag vizsgálni azt, hogy azon szerencsétleneknek, a kik vagy csupán a hallható világban vagy csupán a látható világban, vagy éppen csak — mint a vak-siketnémák — a tapintás világában élnek, milyen az áloméletük.

ugyan gyakran panaszkodnak, hogy „igen csunyákat“ álmodnak. Káin és Ábel történetét adván elő, az oly erősen hatott egyik kis tanítványomra, hogy éjjel álmában arról álmodván, rémülten sikoltott fel. Ijedten gyújtottam gyertyát s a kis nebuló keservesen panaszkodott, hogy Káin őt is meg akarta ölni. Arra a kérdéssemre, hogy milyennek látta Káint, oly rémalakot festett le előttem, a mely minden képzelmet meghalad.

Az oly siket (siketnéma), ki nem születése óta szenved bajában, hanem csak későbbben vesztette el hallását, többé-kevésbbé hosszabb ideig a teljes siketség bekövetkezése után is hall még álmában. Míg ugyanis szók, tanult dalok, természeti hangok emlékezeti képei egészen el nem mosódnak, ki nem esnek az öntudatából, addig az álom még mindig felidézheti azok emlékezeti képeit, persze egyre csökkenő élénkséggel, egyre homályosabb alakban.

Igen érdekesek azon felvilágosítások, miket egy 14 éves korában megsiketült hölgy volt szíves nekem nyújtani. Siketisége akkor következvén be, a midőn már igen ügyesen zongorázott s három nyelvet teljesen birt, eleinte még gyakran hallott álmában beszélni, énekelni, vagy dalokat játszott zongoráján s tisztán hallotta a dallamot, noha az ébrenlét állapotában egyáltalában nem hallott már semmit. Későbben mindinkább ritkábban álmodott a korábbi hangbenyomásokról; míg végre most — megsiketülése után mintegy 12 évvel — igen-igen ritkán hall már álmában zenélni vagy énekelni, és akkor is oly elmosódottan jó feléje, hogy egyáltalában nincs már tiszta képze a hangról. Az egykori daloknak már csak a szövegére emlékszik. Rendkívül érdekelvén az eset, azon kérdést intéztem még hozzá, valjon el tudna-e még énekelni egyet azon dalok közül, melyeket mint egy bécsi zeneiskola volt növendéke tanult? — Valamennyi dalközül — ugymond — melyeket valaha tanult, legtisztábban még a „Cserebogár, sárga cserebogár“ dallamára emlékszik, mely bizonyára azért vésődött oly mélyen lelkébe, mert a legkedvesebb dala volt . . . s mert

a leggyakrabban énekelte . . . Kéréseimnek engedve, végre kísérletet tett azt elénekelni. S valóban lehetetlen volt elrejtennem meghatottságomat, midőn szegény teremtés dalolni vélvén, volta-képen csak elreczítálta a szöveget, hol hosszasan elnyújtván egy szótagot, hol kelletténél rövidebben lökvén ki egy-egy hangot. A zenei hang emlékezete tehát teljesen kiesett már az öntudatából. Beszéde azonban még elég tiszta s érthető volt, habár mint a sike-tek (nem a siketnémák) szokták, az összeszorított fogsor mögül ejti ki a szokat, a mi a kiejtést zümmögővé teszi.

A tanulatlan siketnéma álmában épen úgy mint az ébrenlét állapotában jelekkel s mimikával fejezi ki magát, míg a hangbeszédre (élőszóra) oktatott siketnémák beszélnek álmukban.

Érdekes megfigyelni egy intézetbe adott siketnéma álmait az oktatás első heteiben. A mily fokon áll beszédképessége, oly mértékben artikulál álmában. Már az első napokban lehet hallani, a mint álmában gagyog: bádáfá, áta, máma stb. Majd később már felkiált: „Ne bánts! — Fogd meg! — Nem bánom!“ stb.

A siketnémák mindnyájan mélyen és jól alszanak. Az elalvás rendkívül hamar következik be. (4—6 percz alatt még 14 éves fiúnál is), mivel hallási érzetingerék nem zavarják őket. Már pedig tudvalevő dolog, hogy hangbenyomások sokkal erősebben izgatják az idegrendszeret, mint látási benyomások. Egészen világos szobában is sokkal könnyebben elalszik valaki, ha abszolút csend veszi körül, mint koromsötét hálóteremben zaj és lárma közepette. Bizonyosság erre még az elmeegógyászok azon tapasztalata is, hogy az oly elmebetegek, kik hallási érzetingeréket hallucinálnak, rendszerint ritkán gyógyíthatók.*) Mint érdekessé-

*) Patrzek szerint a hallási benyomásokat hallucináló elmebeteg minden falhasádekből, a levegő mozgásából, a falevél susogásából fenyegető szavakat hall. Báró Röder Chateau neuf-nél elesett barátja hangját még évek múlva is hallotta. Egy anya, kinek gyermeke ágyában megégett, évekig

felemlitem itt a Strümpell által közölt esetet. Egy betege, kinek bőre, nyákhártyái, izmai, szagló- s izelő szervei teljesen érzéketlenek voltak, továbbá jobb szemén vak s bal fülén siket volt, a napnak bármely szakában rögtön elaludt, mihelyt bekötötték bal szemét s bedugták jobb fülét.

A siketnéma álmának mélységét nem lehet Kohlschütter módszere szerint megmérni, azon természetes oknál fogva, mivel hallási érzetingerekre nem reagál. Én a siketnéma álmának mélységét gyertyalángoknak az alvó arczára vetett fényével mérem. 10—15 percczel az elalvás után növendékeimet 2—3 gyertyalánggal fel lehet ébreszteni. Az alvás 2-ik órájában már 3—5 gyertyaláng, míg éjfélkor vagy éjfél után 7—9 gyertyaláng is szükséges. Hajnali 4 órakor egy mélyen alvó siketnéma gyermeket 4 lánanggal, 6 órakor pedig már 2 lánanggal is felébresztettem.

Hogy a siketnémák nem álomszuszekok, az köztudomású. Ezen jó tulajdonságuk magyarázatát abban leli, hogy a mennyiben mélyen és jól alszanak, idegrendszerük gyorsan kipiheni az előző nap fáradoalmait. Továbbá abban, hogy a látási érzetingerre iránt fogékonyak lévén, a hajnali szürkület már felteri őket álmukból. Sötét, lefüggönyözött szobában azomban ők is sokáig elalszanak.

A siketnémáknál valószínűleg igen gyakoriak s élénkek a látási káprázatok, épen úgy mint a festőknél, mivel túleröltetik látószervüket.*)

hallotta a zsarátnok sziporkázását. Egy hajótörést szenvedett évek hosszú során át nem tudott megszabadulni a tengerzúgástól. Mindig az bántotta fülét. IX. Károlynak pedig évek után is füleibe hangzottak a legyilkolt hugenották jajkiáltásai.

*) A hallucinációk általános formája első sorban a centrális inger helyétől függ; ez alapon keletkeznek a különféle érzékek körébe tartozó káprázatok. Leggyakoribbak a látás káprázatai, aztán a hallás hallucinációi következnek, — a többi érzékek körében már alig vagy csak nagy ritkán észlelhetők. Arra nézve azomban, hogy minő külső okok idézik elő a látás káprázatait, és milyenek a halláséit, tapasztalásból csak annyit tudunk,

Hallási káprázatok azomban a születése óta siket egyénnél egyáltalában nem fordulhatnak elő, ha feltéve a halló-ideg teljesen hűdött. De oly esetekben, a midőn a siketséget nem a halló-ideg sorvadása idézi elő, nem lehetetlenek oly hallási káprázatok, a melyek egyszerűen csak hangbenyomásokat (Schall) idéznek elő.*) Arról azomban, hogy siketen született egyén mást is hallucináljon, mint hangokat (p. o. szokat), egyáltalában nem is lehet szó. Külömben a siketnémáknál gyakran találunk elváltozást a beszéd agykéregbeli mezején is. Waldschmidt siketnémák bonczolása közben azt találta, hogy a beszédre nagy fontosságú u. n. szigetekcske (insula R.) összezsugorodott.

hogy a sötétben való húzamosabb tartózkodás a látás káprázatait, egyedül lét a hallás-káprázatokot mozditja elő; azon természetes oknál fogva, hogy ezen esetekben a megfelelő inger hiánya a középponti érzék-síkok ingerlékenységét növeli; a minthogy bármely érzéki szervnek túlfokozott ingerlése is hasonló eredményt szül. Ez az oka, hogy festők-nél kivált a látás káprázatai, zenészeknél a hallás káprázatai fordulnak elő. Az a tapasztalati tény is ez alapon fejthető meg, hogy a látás káprázatai a leggyakrabban előforduló káprázatok, mivel összes érzékeink között éppen a látás érzéke van leginkább kitéve túlfokozott ingereknek. Ha a centrális inger jelentékenyen fokozódik, úgy a hallucinációk nemcsak sötétben és csendes magányban, de fényes nappal és másokkal való együttlét alkalmával is jelentkeznek, mely esetben aztán az érzékbenyomások képei összeolvadnak a hallucinációkkal, s egymástól meg sem különböztethetők. Sőt az inger a centrális érzék-sikokból a retinára (a szem reczehártyájára) is áttérjedhet, s a keletkezett képek a szem mozgásával helyöket is változtatják, mint ezt azok példája bizonyítja, kik ilyen vizionárius állapotukban, bárhová nézzenek, ott látják az illető képet. Pauer: „Philosophia propädeutika“.

*) Dr. Mygind Holger Kopenhágában 119 siketnémát vizsgálván meg, siketségük okait kutatván, vizsgálódásának eredményeként azt állítja, hogy a siketnémaság (a siketség) okait egyes esetekben kizárólag a középfülben (a dobürben) kell keresni; míg az esetek kétharmad részét a tömkeleg (a belső fül) kóros elváltozásai képezik. Az előpitvar s fülcsigának nevezett részek betegülései szintén ily arányban fordulnak elő. Feltűnően gyakran akad az ívjárat betegségeire, de csak kevés oly esetet közöl, melyeknél a hallóideg sorvadása volt észlelhető.

Későbbben megsiketült egyéneknél azomban a megsiketülés után hosszabb-rövidebb ideig még fordulhatnak elő hallási káprázatok mindaddig, a míg a hallóideg u. n. speczifikus enerziája teljesen meg nem szűnt.

III.

A vak legtökéletesebb ellentéte a siketnémanak. Mig ez fürgén, könnyed léptekkel, de egyszersmint szelesen halad el éperzékű embertársai mellett, türelmetlenül lökdösve s taszigálva azt, a ki útját állja, addig amaz lassú s óvatos léptekkel tapogatódzva s hallgatódzva figyelmesen lépdegél, s már külső megjelenésével is felébreszti szánalmunkat és részvétünket. A siketnéma a vele szembejövőket, ha rajtuk valami feltűnőt vesz észre, megbámulja s hosszasan fixirozza, míg a vak, bár nem kevésbé figyel a körülötte történetekre, el tudja azt leplezni. Épen ezért az első benyomás, melyet a siketnéma reánk gyakorol, inkább kellemetlen s bántó, mintsem megnyerő. Élénk s szenvedélyes temperamentuma, rendkívüli kíváncsisága, melynél fogva mindenbe beleártja magát, a tolakodás gyanujába keveri. Mig ellenben a vak az ő szelid, hallgatag s álmadozó modorával nem válik az idegenre oly terhessé, mint a folyton viczkázó, lár-mázó, cinikus siketnéma.

A régiek is mindenféle előítéleteket tápláltak a siketnéma iránt, a kiben „néma ördögöt” véltek lakozni, míg ellenben babonás tisztelet környezte a vakot, a kit látnoki tehetséggel felruházottnak tartottak. De csak az első benyomást tekintve, van előnyben a vak a siketnéma fölött. Mert a vele való huzamosabb együttlétet kínoassa s nyomasztóvá teszi kifejezéstelen arcza, a melancholia, mely erőt vesz rajta, továbbá sok vaknak az a rossz szokása, hogy száját nyitva felejtí, homlokát ránczolja vagy minden ok nélkül torzképet vág; az az idegesség, amelylyel mindenkit megtapogat nedves kezeivel; s végül apreheziv termé-

szete, megkivánván környezetétől, hogy mindig vele foglalkozzanak.*)

A siketnéma ellenben kielégítvén kíváncsiságát, élénk motorával, kaczagtató mimikájával s gesztusaival, főleg ha arról van szó, hogy valakit parodizáljon, apró szolgálataival, melyek teljesítésénél mintegy ellesi az ember óhajtását, csakhamar eloszlatja bennünk az első benyomásra érzett ellenszenvet, sőt rövid idő alatt annyira megkedvelteti magát, hogy szívesen szemet hunyunk gyengeségei előtt, melyek között nem épen utolsók a torkosság és falánkság.

Művelt vakok s siketnémák között ez az ellentét természetesen nem oly kirívó. Mert hiszen épen abban nyilvánlik a siketnémák és vakok számára létesített intézetek áldásos működése, hogy egyrészt szakszerű oktatás által a műveltség nem megvetendő fokára emelik e szerencsétleneket fogyatékoságuk daczára, másrészt gondos nevelés mellett megtanítják őket az érzékükkel való érintkezésben mindazt elkerülni, a mi jelenlétüket kellemetlenné tehetné.

A testileg többnyire ép, erőteljes s technikai ügyességéről ismert siketnéma egy vakot látva, szájalommal tekint a szenvedésben társára, és megnyugszik a végzetben, mely megfosztván őt a hallás tehetségétől, meghagyta szemeinek épségét; míg viszont a vezetőjére támaszkodó vak százszor is inkább akar örök sötétségben maradni, semhogy megoszssa a siketnéma sorsát. A siketnéma szerencsétlenebbnek tartván magánál a vakot, míg ez viszont amazt: némi megnyugvást talál mindkettő azon tudatban, hogy ime van, a kire még nagyobb sorscsapás nehezedik, mint reá.

Egy siketnéma leánynövendékem fivére illetőleg ikertest-

*) E sorok írójának, ki tanuló korában négy éven át volt egy vak úrhölgy felolvasója, sokat kellett tűrni szeszélyessége és excentrikus magaviselete folytán, melynek alapját lényegében fogyatékosága képezte.

vére vakon született. A fiúcska a szülei háztól távol, most a vakok budapesti országos intézetében nyeri kiképeztetését, míg a leányka 5 évi oktatás után intézetünkől kilépve, anyja mellett a háztartás vezetésében segédkezik. Öt év óta a két testvér csak az iskolai szünidők alkalmával találkozik, s nekem többször volt alkalmam tanuja lehetni azon szomorúan érdekes látványnak, midőn a hosszú távollét után egymás karjaiba borulva, a legelső teendőjük az, hogy megexaminálják egymást, hogy kiki meggyőződhessek a másik haladásáról, előmeneteléről, mert ez esetben is a vak fiú szerencsétlenebbnek tartja magánál siket-néma nővérét, míg ellenben ez vak fivérét tartja annak.

Gounod Károly, a hírneves zeneszerző, a hozzá intézett kérdésre szintén úgy nyilatkozott, hogy könnyebben el lehet viselni a siketséget mint a vakságot, daczára annak, hogy a siketség őt p. o. megrabolná benső érzelmvilágának s kedélyének forrásától: a zenétől. „Mert“ — így folytatja tovább — „nem láthatni többé azokat, kiket szeretünk, irtóztató sors! Már egyedül ezen veszteség is elégnek tetszik nekem, hogy a kérdésre megfelelhessek. Meggondolandó továbbá, hogy a zenész bizonyos mértékben azon zenét is tudja élvezni, melyet csak olvashat. Ezen olvasmányból igaz, a hang érzete hiányzik, hogy teljes zenei hatást idézen elő; mindamellett oly tökéletes lesz a nyert benyomás, hogy az valóságos szellemileg való hallása a dallamnak, az összhangnak, a rythmusnak és a hangnak (Klang), egyszóval a zene összes elemeinek, melyek külföldben csak hallás által jutnak a lélek tudomására. A siket Beethoven remekműveket írt. Hogy megírhatta legyen, lelke mélyében hallania kellett azokat. A mint hogy tényleg egy jó zenész hallhatja is a zenét, midőn nézi a hangjegyeket. A siketség tehát nem fosztja meg az embert teljesen a zenei élvezettől. Külföldben minden zeneszerző gondolatainak papírra tételekor oly helyzetben van, mint egy siket. Csak szelleme fogja fel, csak lelkileg hallja, a mit ír. De a vakság! Mennyi nélkülözésre kárhoztat! Az ember nem mozoghat szabadon,

tehát fogoly. Nem láthatja többé a természetet! S mily sötétségben kell élnie! Nem írhat, olvashat, s mily hallgatásban, mily börtönben kell az életet eltöltenie! A siket olvasás által folytonos összeköttetésben marad az emberi szellem egész gondolatvilágával, történetirókkal, költőkkel, bölcsészekkel, művészekkel stb. (A vaknak is módjában áll ez, ha felolvasója van. Sz.) De a vak mindenkitől s mindentől függ: ő koldus par excellence; ő a leg-szerencsétlenebb fogoly. Nem, ezerszer is inkább legyen az ember siket, mintsem vak!“

A mennyiben itt előrehaladottabb korban való megvakulásról és megsiketülésről van szó, ez az összehasonlítás elég találó, habár nem is minden tekintetben. De ha születés óta vak és siket egyéneket tekintünk, vagy olyanokat, a kik életük első éveiben veszítették el hallásukat vagy látásukat, a viszony egészen más.

Egy tanulatlanul felnövő siketnémát s vakot tekintve, a műveletlen ember feltétlenül a vakot nevezi szerencsétlenebbnek, mert a siketnéma lát s szabadon jár-ke, míg a vak örök sötétségben tölti életét. Ellenben a művelt ember, a ki fogalmat tud magának alkotni azon szellemi sötétségről, mely a tanulatlan siketnémát örök kiskorúságra kárhoztatja: bizonyára a siketnémát fogja inkább szánni.

Hogy azomban a kiképeztetésben részesült siketnéma szerencséesebbnek nevezhető, mint a szintén szakszerű oktatásban részesülő vak: az kétségtelen.

Szakmunkákban sokszor olvashatni összehasonlításokat, sőt vitatkozásokat is a felett, hogy vajon ki nevezhető szerencsétlenebbnek, a vak-e vagy pedig a siketnéma? Én különben meddőknek tartom az ily összehasonlításokat, s azt hiszem mások is, mivel mindkét esetben teljesen az illető egyéntől függ az, hogy a saját fogyatékoságát súlyosabbnak tartsa-e, mint a másét, vagy megfordítva.

A művelt s nemesen gondolkodni tudó embernek, a társadalomnak s az államnak egyaránt oda kellene hatniok, hogy

úgy a siketnémák, mint a vakok szakszerű nevelése s oktatása céljából hazánkban is minél több s minél czélszerűbben berendezett intézeteket állítsanak fel, mivel e szerencsétleneknek egyformán szomorú helyzetét egyedül csak az teheti némileg is elviselhetővé, ha mivelődés által s tehetségeik kifejlesztése által meg lesznek mentve azon elhagyatottságtól, mely a tanulatlanul felnövő siketnémának és vaknak még a legfényesebb anyagi viszonyok között is osztályrészül jut.

A mily örvendetések tehát azon mozgalmak, melyek az utóbbi években hazánkban több új siketnéma-iskola felállítását eredményezték (Budapesten, Aradon, Kolozsvárott, Temesvárott, Kaposvárott, legujabban pedig Pozsonyban) éppen oly érthetetlen azon közöny, melyet a vakok nevelése s oktatása iránt hazánkban tapasztalhatunk, holott a vakok száma éppen nem kisebb, mint a siketnémáké.*) Igaz ugyan, hogy míg a siketnéma gyermek az érzékekkel együtt éppen nem oktatható, addig a vak gyermek az írás és olvasáson kívül részt vehet az érzékek tanóráin, s csupán a hallás útján is szép ismeretekre tehet szert; mindamellett a vakok számára épp úgy külön szakszerűen vezetett intézetekre van szükség, mint a siketnémák nevelése s oktatása céljából.

Míg a siketnéma főleg a látás világában él, addig a vak a hallási benyomások iránt tanusít rendkívüli fogékonyságot. A hallás azon érzék, mely a vak gyermekben először felébred. Ha valamely irányból hang üti meg fülét, rögtön arra tart. Mindent gondosan megkopogtat kicsiny, finom kezeivel, hogy hangot halljon, s még kenyerét is a füléhez tartja, hogy nem ad-e hangot? Ez a hangok után való kimondhatatlan vágy, sóvárgás teszi érthetővé, hogy miért tartják nyitva szájukat a vakok s miért hajt-

*) Az 1870-iki népszámlálás adatai szerint Magyarországon 20,699 siketnéma (11,869 férfi, 8830 nő) és 18,523 vak (9800 férfi, 8723 nő) találtott; az 1880-iki népszámlálás pedig 19,874 siketnémát s 20,809 vakot tüntet fel. A múlt évben megejtett legujabb népszámlálás adatai még ösmeretlenek.

ják le fejüket, ha valamin dolgoznak? Közel, egészen közel akar-nak jutni füleikkel a tárgyhoz, s varrás közben még az öltéseket is hallani akarják.

Ily rendkívüli figyelem és gyakorlat folytán a vaknak hal-lása — magától érthetőleg — hihetetlen finomságra és élességre tesz szert. A legkisebb nesz sem kerüli el figyelmét, s teljes le-hetetlenség észrevétlenül elsuhanni mellette. Oly finom érzéke van a hang erejének, magasságának, színezetének a felfogásá-hoz, valamint ahhoz, hogy mily irányból és távolságból jő az feléje, hogy a mikor valakit beszélni hall, pusztán a hangja után sokszor bámulatos pontossággal meg tudja itélni az illetőnek korát, miveltségi fokát, a távolságot, melyben tőle van, s a he-lyet, a hol az illető áll; vagy azt, hogy álló, ülő vagy fekvő helyzetben beszél-e valaki hozzá, s egyszer hallván valakit, néha még évek multán is felismeri kiejtéséről.

Ha a vakot egy előtte teljesen ismeretlen terembe vezetik, a hanghullámok visszaverődéséből meg tudja állapítani a terem nagyságát, alakját, a nagyobb bútorok helyzetét stb. Ha valamit leejtenek előtte, az elgurult tárgyat nemcsak, hogy meg tudja keresni azon zörej után, melyet a leesett tárgy előidézett, hanem azt is megmondja, hogy az fából, papírosból, bőrből, üvegből, agyagból, porcellánból, csontból, aranyból, ezüsből vagy más anyagból készült-e? A léptek zajából megismeri a családtagokat vagy ismerőseket; meg tudja mondani, hogy egy macska, kutya, tyúk vagy más állat közeledik-e feléje. A kocszi zörgéséből nemcsak azt veszi ki pontosan, hogy az merről jő, hanem egyszer-smint azt is, hogy mily távolságra van tőle, hogy milyen a szer-kezete, milyen gyorsasággal közeledik, mivel van megrakva s milyen úton halad. Ha egy pohárba vizet tölt, a hang után veszi észre, hogy félig vagy pedig egészen tele van-e?

Közös sajátsága a siketnémának és vaknak, hogy szeretik a szabad természetet. Csakhogy míg a siketnéma a természet szépségeinek látásában gyönyörködik, addig a vak csak a ter-

mészeti hangokban. Egy vak francia nem rég igen érdekes művet írt a vakokról. Szinte hihetetlen, hogy milyen rajongással beszél ebben arról, a mit a természet hangokban kárpótlásul nyújt a vakoknak. A lombok susogása, a levegő mozgása, az erdő zúgása, a vihar tombolása, a menydörgés recsegése, a madarak éneke, a tücsök csiripolása, a méh dongása, a habok csörgése, a hullámok loccsanása szerint egészen másképen szólnak a vakhoz, mint az érzékes emberhez, a kinek figyelmét a látási benyomások annyira elfoglalják, hogy csak felületesen hallgatja meg a természet zenéjét. Lelkesültségében azon, elég sajátságosan hangzó, nyilatkozatra ragadtatja el magát, hogy félve gondol arra, hogy valaha még visszanyerheti látóképességét, és így meg lesz fosztva attól a leirhatatlan gyönyörtől, a mit neki mint vaknak a természet zenéjének hallgatása nyújt.

A vakoknak a zene iránt való fogékonysága s zenei tehetsége mindenki előtt ösmeretes. A mily nagy élvezetet talál a siketnéma szép festmények, szobrászati művek és színházi előadások megtekintésében, s a milyen szembeszökő tehetsége van a rajzhoz s festéshez*), ép oly öröme telik a vaknak a zenében és

*) Kiváló siketnéma festőművészekről már régibb munkák is tesznek említést, s pedig már oly időkhől is, a midőn a siketnéma-oktatás módszere sem nem volt még úgy kiművelve, mint manapság, sem pedig nem volt úgy elterjedve. A legnevezetesebb ezek közül Navarrete spanyol festő, ki a XVII. században élt, s kit egykoru művek Navarrete el Mudo-nak (Navarrete, a néma) neveznek. Remek művének egy része Valencziában, másik része Párisban található. A saját maga által festett arczképét — mely 1835-ben egy párisi magánképtárban volt elhelyezve — Thoré a következőleg írja le: „Sajátságos egy kép. Az arcz, melyből magnetikus erő sugárzik felénk, borzadályt keltő életigazságot fejez ki; úgy látszik, mintha a néma beszélni akarna. Ősrőt, nyerseséget eláruló természet az, a mely benne megnyilatkozik, s nem lehet sokáig nézni ez arczot, a nélkül — s ezt minden túlzás nélkül állíthatni — hogy kényszerülve ne lennénk szemünket lesütni.“ Navarrete Titian tanítványa volt, s hogy mily hálával s tisztelettel viseltetett a néma művész mestere iránt, bizonyítja a következő történet: II. Fülöp Titiannak egy nagy festményét az Escorial refektoriumában akarta

drámái előadások meghallgatásában és épen olyan gyakori a vakoknál a zenei tehetség. Egészen elmerülnek a hangok világába s szinte lehetetlen őket elvinni oly helyről, a hol zenélnek. Annyira lebilincseli a zene a vaknak egész lényét, annyira átengedi magát annak hatása alatt érzelmeinek, fájdalmának vagy örömeinek, oly elementáris hatással van kedélyére, hogy szakferfiak körében felmerült már azon nézet is, valjon nem ártalmas-e

elhelyezni. Minthogy pedig az a király által kijelölt helyen nem fért el, azt parancsolta, hogy vágjanak le belőle annyit, hogy elhelyezhető legyen. Megértvén Navarrete a parancsot, jelekkel és mimikáival könyörgött, hogy csak ne csonkítsák meg mestere művét, inkább kötelezi magát hat hónap leforgása alatt arról a kívánt nagyságban egészen hű másolatot készíteni, fejével kezeskedvén, hogy ígértét beváltja. De II. Fülöp nem hajtott könyörgésére.

Ujabb időben a siketnémák oktatása mindinkább elterjedvén, nem is csoda, hogy minden lépten nyomon találkozhatunk kiváló siketnéma festőkkel, természetesen csak külföldön. Mert hiszen hazánkban fájdalom a siketnémáknak csak igen kis része részesül némi oktatásban! Ismert siketnéma művészek: Moore Humphrey amerikai (new-yorki) festő, ki 1885-ben volt Európában, mindenhol feltűnést keltvén „Alma h“ czimű festményével; Ritter Pál nürnbergi festő, ki „Vásártér Nürnbergben I. Leopold császár látogatásakor 1658-ban“ czimű és szülővárosában a Dürer Albert-egylet képesarnokában kiállított festményével keltett oly nagy feltűnést, hogy 1889-ben a királytól „tanárrá“ neveztetett ki; Woedtke berlini ifjan elhalt festő, ki a berlini képzőművészeti akadémiában nyerte kiképeztetését s 27 pályázó közül nyert el 4500 Mk. utazási ösztöndíjat; Radlmeiss D. bécsi színházi-diszletfestő, ki az ischli színház számára a „Mikado“ dekorációját festette, s kit a darab színrekerültekor a közönség többször kihivott. A tatai Eszterházy-színház számára is Höller Ernő nevű bécsi siketnéma festette a díszleteket. A párisi „Salon“-ban már évek óta nyernek helyet siketnéma művészek munkái. 1885-ben „Princetau „Ökörfogat“ czimű festménye a 2-ik érmet nyerte el, a mikor kivüle még hét siketnéma művész vett részt a tárlatban u. m. Louston, Cheron Olivér és Ferry festők, az utóbbi atyja arczképét állítván ki; továbbá Martin Félix a becsületrend lovagja, s mint ilyen versenyen kívül. Hennequin, Choppin és Desperriers szobrászok. 1886-ban már 13 siketnéma művész vett részt, köztük Desperriers, a ki anyja mellszobrát állította ki.

a vak kedélyére az, ha igen sokat vagy éppen kizárólag csak zenével foglalkozik? És ez okból a vakok intézeteiben a főszóly nem úgy mint eddig a zenére, hanem inkább a kézimunka oktatására és társas játékokra óhajtanák fektetni. Merle H. (a hamburgi vakok-intézetének főtanítója) a vakoknak zenére való oktatásáról a következőleg nyilatkozik: „Adjuk vissza a vaknak vidám kedélyét, jó kedvét, melyet elrabolt tőle a mostoha sors, mert ezzel visszaadjuk neki életének egy részét, s megedzzük az élet viharainak elviselésére, melyek őt kevésbé kimélik meg mint másokat. A vaknak, tudvalevőleg, hajlandósága van a melancholiára, s így habár nehezebb, de annyiival szükségesebb, hogy az életnek derültebb pillanatait megismertessük vele. A mióta a vakok-intézeteiben a zene, mint kenyérkereseti ág, mindinkább vesztett fontosságából, azt kellene hinnünk, hogy ezen tantárgy lassanként eltűnik az órarendekről; pedig nem úgy van. Még mindig kiváló helyet foglal el. Miért? Űzik a zeneoktatást a vak szórakoztatására s felvidítésére, azon elvitázhatatlan meggyőződéssel, hogy a nevelés ezen oldalát tekintve, még oly nagy áldozatoktól sem szabad visszariadni, a minőt a zeneoktatás igényel. Semmiesetre sem akarom kicsinyelni a zenének neveléstani hatását a kedélyre, de más tekintetben viszont kérdés, valjon a zeneoktatás által elérjük-e voltaképen azt, a mit attól várunk? Nem rejti-e inkább magában annak a veszélyét, hogy a már amugy is magába vonult, elmélázó vakot érzélgőssé teszi? Azonkívül figyelembe veendő az is, hogy a zene hatása nem is oly általános, s hogy előnyeit leginkább csak egyes, kiváló zenei tehetséggel bíró vakok élvezhetik. Van egy eszközünk, a melylyel, ha azt szeretettel és vidám kedélylyel használjuk fel, mindnyájának kedélyvilágát felderíthetjük, s mindnyájának sok örömet okozhatunk. Ezen eszköz: a társasjáték.“

Hirneves tanítói a vakoknak, mint Klein, Dolezâlek, Lachmann, Hientsch, Georgi, Fohleutner, Guadet, Moldenhawer, Seltmann, Clair, Scherer, Dufau

és mások szintén nagy súlyt fektetnek a vakoknak tornaoktatására és társasjátékaira.

A mi engem illet, a zeneoktatást szintén fontosnak tartom a vakok intézetében, de korántsem oly fontosnak, mint a rajzoktatást a siketnémáknál. Mig ugyanis kivétel nélkül minden siketnémának rajzolni kell tanulnia, s mig a rajznak a siketnéma-intézetek tantervében főbb helyet kell elfoglalni, mint — teszem fel — az elemi iskola tantervében, addig általánosságban a vakok iskolájában a zene s ének ne legyen fontosabb, mint akármelyik más tantárgy, úgy hogy csak azok nyerjenek további kiképzést, a kiknek kiválóbb tehetségük van a zenéhez vagy a kik oly vagyoni viszonyok között élnek, hogy a zene nekik csakugyan szórakozásul s kellemes időtöltésül szolgálhat, nem pedig — mint azt fájdalom oly sokszor láthatjuk — jögezim a ... koldulásra, vagy eszköz arra, hogy kenyerüket éjjeli kávéházakban, egy-egy rozzant zongoránál álmatlanul ülve, keressék meg. Nem tudok valami visszataszítóbb, undorítóbb látványt elképzelni, mint egy vak teremtest, midőn bachanáliákat s orgiákat szolgál!!.. Kézi munkájával keresse meg kenyerét a vak, becsületes, tisztességes mesterséggel, s azon legyenek a kiképeztetésük céljából létesített intézetek, hogy minden vak megtanuljon egy-egy iparágat. A mint hogy ez a legtöbb intézetben úgy is van! A vakok zenei érzéke teszi érthetővé a rhythmus iránti érzéküket is. Minden, a mi rhythmikus, megkapja figyelmét, s lebilincseli érdeklődését, s kevesen tudnak egy formailag tökéletes költeményt úgy átérezni, mint a vak. Homer, Ossián és Milton talán sohasem irták volna meg remekműveiket oly örökszépséggel, lelkiviláguk talán soha sem lett volna oly fényes, oly ragyogó, ha szemeikre áthatatlan sötétség nem nehezült volna. A rhythmushoz, azt hiszem, sohasem juthatott volna egy siket ember nem, dáczára annak, hogy a látható természetben minden lépten-nyomon a részarányosságot, a rhythmust szemlélhetjük. A siketeknek nincs érzékük az ütemhez. Ezért járásuk nehézkes,

csoszogó, tehénszerű, a miből megmagyarázható az is, hogy miért kell a siketnéma-intézetek növendékeinek legalább is három annyi lábbeli, mint a vak gyermekeknek?

A tapintás érzés (nyomás s hőérzés) és a közérzés (izomérzés, borzongás és kējérzés) már a siketnémánál finomabb, élesebb mint az éperzékünél. De egész a csodaszerűségig finom a vak tapintása és közérzéke.

A siketnéma tapintása is finom úgy, hogy megérzi a levegő részecseinek rezgését (a hanghullámokat) ha az oly erős, hogy detonációt idéz elő. Érzi a menydörgést, az ágyúlövést, a puskaropogást. Ha kezét az ablaktáblára illeszti, az üvegtábla megremegetéséről megérzi, midőn katonai zenekar szól. Szintugy megérzi a zongora vagy hegedű hangját, ha ujjait szétterpeszti a hangszeren. Kruse Ottó azt írja, hogy egy siketnéma a harmonika hangját a gyomor és köldök táján érezte meg. Hill M. pedig azt állította, hogy a siketnéma a hangot a gyomrában érzi meg, s ha hosszabb ideig van kitéve légrázkódás által támadt hangbenyomásnak, hányinger jelentkezik nála. Említést tesznek egy siketnémáról, a ki valahányszor a tenyere ráhelyezése által megérezte a hegedű játékát, mindig borzongást érzett egész testében.

Azt is állították, hogy gyakorlás által annyira finomítható a siketnémák tapintási érzéke, hogy intelligensebb siketnémák képesek szókat, sőt egész mondatokat pusztán az által is megérteni, hogy kezüket a beszélő egyén testének azon részeire illeszti, hol a tüdőből kitóduló és zengő légáram leginkább idéz elő észrevehető rezgéseket (ilyenek a gége kiálló porcza, az. u. n. ádámcsutka, a nyak lágy részei, a mell s a rekeszizom tája). Pflingsten említést tesz egy siketnéma leányról, ki éperzékű barátnőjével sötétben az ágyban is tudott beszélgetni olyformán, hogy annak pusztá mellét s gégéjét tapogatta, e testrészek rezgéséből megértvén a hozzá intézett szavakat. Sőt felemlitenek még oly ügyes siketnémákat is, kik a sötétben hozzájuk intézett beszédről úgy szereztek tudomást, hogy kezüket a beszélő szája elé

tartván, a kiömlő leheletből s az ajkak mozgásából következtettek a hangra. Burnel Gilbert salisbury püspök állította ugyanezt Gody genfi prédikátor leányáról.

A mi engem illet, én hosszas s kitartóan folytatott kísérleteket tettem ily irányban igen ügyes siketnémákkal, s így meggyőződtem közvetlen tapasztalat nyomán arról, hogy az ily csodával határos eredményekről szóló hírek, teljesen a légből kapottak. Megtörtént ugyan, hogy egyik-másik siketnéma még akkor is letudott olvasni arczomról egy-egy szót, a mikor számomat egészen eltakartam, de ennek természetes magyarázata az, hogy az arczkifejezésből találta ki a szót, a minthogy a siketnéma nem csupán az ajkáról nézi le a beszédet, hanem azon egész összbenyomásról, a mit a beszélőnek arcza kifejez. De hogy a sötétben a száj elé tett kéz által vagy más módon tudomást szerezhet a siketnéma a beszédről, az egyszerűen: felültetés.

Mig ilyformán mindig tartózkodással s kétkedéssel kell fogadnunk az olyan állításokat, melyek a siketnéma tapintási érzékének ily messzemenő értéket s fontosságot tulajdonítanak, addig személyes tapasztalataimra is hivatkozhatom a vakok tapintási s közérzékének valóban bámulatos finomságát illetőleg, úgy hogy azt lehetne mondani, hogy a vaknak tiz ujjában tiz szeme van. Az ő könnyen ingerelhető érzőidegei oly ingerekre is reagálnak, melyre az érzékszű egyén éppen nem, mig a siketnéma csekély mértékben reagál. A vak a légáram behatása alatt megtudja, ha közelében fal van, hogy nyitott kapu előtt halad el, hogy zsákutczában van. Ha a vakok a szabadban vannak, ügyesen kitérnek egy fa vagy egy oszlop elől, természetesen csak azon esetben, midőn figyelnek magukra. Zárt helyiségben ellenben, a hol a levegő áramlása nem tájékoztatja őket, bele ütköznek a bútorokba, melyek nincsenek rendes helyükön. Tapintási érzékük gyakorlás által oly finomságra tesz szert, hogy a számukra készült dombornyomású könyvekből majdnem oly gyorsan olvas-

nak, mint mi éperzékűek. Láttam egy születése óta vak egyént, a mint körülbelül 5 mm. nagyságú betűkkel irt (domború betűkkel) levelet egészen folyékonyan, legkisebb fenakadás nélkül elolvasott. A vakok a domború betűket két szemük helyett jobb és bal kezük mutatóujjainak hegyével olvassák, illetőleg tapogatják.

A különböző tárgyak felületéről, arról, hogy simák-e vagy érdesek, kopottak-e vagy nem, sok esetben biztosabb ítéletet alkotnak, mint az éperzékűek. A látó egyénnek lehet hamis pénzt adni ezüst vagy aranypénz helyett, lehet őt aranyból készült tárgy helyett sárgarézből valóval rászedni: de a vakot soha, ha csak mindjárt kezdetben a sárgarezet arany gyanánt nem érzékeltették vele. A testek súlyát, tömörségét szintén bámulatos ügyességgel határozzák meg. Mig ellenben azon laikusok részéről gyakran megkoczkáztatott állítás, hogy tapintás által megtudják határozni a vakok a tárgyak színét is, tévedésen alapszik. A szín ugyanis nem a testek sajátsága, hanem a fénysugárnak 7 színné való megtöréséből s szemünkbe való visszaverődéséből áll; ennél fogva a vak teljesen képtelen például különböző drágaköveket a színük szerint megkülönböztetni.*) Festékekkel bevont tárgyaknak a színét esetleg csakugyan meghatározhatja a vak a tapintás segélyével, de ez esetben bizonyára vastagon van rákenve a festék az illető tárgyra, úgy hogy tapintás által észre-

*) A levegő részecskéinek rezgése hangbenyomást kelt bennünk, az aetherhullámok pedig fényérzést. A bennünk fényérzést támasztó aetherhullámok — úgymond Klug Nándor — különböző hullámhossz mellett különböző sebességgel rezegnek, minek megfelelőleg az ideghártyára (a szem ideghártyájára) gyakorlott hatásuk eredménye is különböző az érzésben. A napfényt vagy jobban mondva a csaknem minden létező aetherhullámot tartalmazó egyes napfénynek szemünkre gyakorlott behatása által bennünk támasztott érzést fehérnek mondjuk. Valóban azomban a napfény nem fehér, hanem gyengén vörös színű. Hogy a napfényt vörös színárnyalata dacára fehérnek mondjuk, az onnan van, mert mi azt, mint uralkodófényt nagyon megszoktuk. Kevés fehér a szürke érzését okozza. A szürke annál sötétebb, minél gyengébb a szemünkre ható fehér fényhullám. Minden fény hiányát feketének érzünk. A vörös fényérzést okozó fénysugaraknak

vehető különbséget idéz elő a tárgy felületén. Így p. o. a fekete festék a posztó vagy a vászon szálait bizonyos mértékben keménynyé, merevvé teszi, úgy hogy a szálak ezen tulajdonságaiból a vak arra tud következtetni, hogy a posztó feketére van festve. Egyes játékosok szintén ily módon ösmerik meg a kártyákat, ha durva festékekkel vannak színezve. Zeune tanár, a berlini vakok intézetének igazgatója, 630 kísérletet tett különböző színű posztóval, s növendékei 386 esetben felismerték a színt, míg 244 esetben tévedtek.

Fentebb már érintettem a vakok ütemérzékét, mely szintén igen figyelemre méltó. A vakok intézetében a növendékek oly gyorsan futnak le a lépcsőkön, mint akármelyik látó. Eleinte ugyanis lassan, óvatosan, tapogatódzva s a lépcsőket számlálva halad le a vak növendék. Későbbben ütemérzéke beosztja p. o. a húsz lépcsőt ($4+4+4+4+4$ lépcsőre) s így egész bátran fut le, s megtudja mondani, hogy mikor van a 12-ik vagy 16-ik lépcsőn, a nélkül, hogy már tényleg megszámlálta.

A hőmérséklet változása iránt igen érzékeny a vak, sokkal érzékenyebb, mint a siketnéma, mivel bőre igen finom, s sem a meleget, sem a hideget nem tudja oly bátran elviselni. Némely vakok oly érzékenyek a hőmérséklet változása iránt, hogy szobájukba lépve rögtön megtudják, ha az ablakredőket leszedték.

megfelel 450—472 billió rezgés 0.0006878—0.0006516 mm. hullámhosszal; a narancs majd aranyárga színnek 526 billió rezgés 0.0005888 mm. hullámhosszal; a zöldnek 589 billió rezgés 0.0005260 mm. hullámhosszal; a kéknek 640 billió rezgés 0.0004843 mm. hullámhosszal; az ibolya színnek 722 billió rezgés 0.0004291 mm. hullámhosszal; 790 billió rezgésig 0.0003928 mm. hullámhosszal terjed az ibolyaszín (cyankék, indigókék), de már az ezen túl következő rezgések láthatatlan vegyhatású sugarak. Ezen színeken kívül még sok más színeket is megkülönböztetünk, mint p. o. bíbor, rózsaszín, barna stb. Mindezek összetett színérzések. Minden színhez a fehér- vagy feketének bizonyos mennyisége lehet vegyítve, ettől függ a színnek teltségi foka; ezenkívül pedig valamely színérzés okozva lehet két vagy több színképi szín együttes behatása által is: így támadhatnak különböző vegyes színérzések.

Valamint a siketnémáknál nem lehet mindig teljes siket-ségről szó, éppen úgy a vakság sem minden esetben teljes s tökéletes sötétségben nyilatkozik. Igen sok vak meg tud külömböztetni még világosságot és sötétséget. Észreveszi, a midőn a sötét szobában meggyújtják a lámpát. Meg tudja határozni, hogy az asztalon két, három vagy négy gyertya ég-e, de már a gyertyatartó alakját és színét nem képes kivenni. Némely vak még alakokat is lát, melyek mint bizonytalan árnyak tűnnek fel szemei előtt. Ebből magyarázható meg némely vak gyermeknek azon csunya szokása, hogy kezeivel folytonosan hadonász, minthogy örömet találja a szemei előtt mozgó árnyban. Az ilyen árnyakat látó vak bizonytalanabbúl jár, nem mozog oly szabadon, mint a tökéletesen vak egyén, mivel p. o. egy fa, vagy ember alakját homályosan látván, csak azt tudja, hogy valaki vagy valami előtte van, de nem levén képes a tárgyak távolságát megítélni, nem tudja mikor vagy merre térjen ki előle.

Némely vak gyermeknek azon igen kellemetlen látványt nyújtó szokása van, hogy ujjáival szemeiben vájkál s nyomkodja szemgolyóit. Ezt a szemvájkálást a vakok fényyszomjának nevezik, kik a szemre gyakorolt nyomás által oly idegingert idéznek elő, mely sajátságos fényérzetet (nem világosságot) vált ki, s a mely a vakokat mulattatja.

Sok vak nem is annyira sötét, mint inkább homályos, szürke, ködös világban él. Nem sötétség nehezül szemükre, hanem inkább egy szürke fátyol takar el előlük mindent.

Arra a kérdésre, hogy ki nevezhető kevésbé szerencsétlennek a születése óta vak, vagy az, ki későbbben veszítette el látását, épp oly nehéz feleletet adni, mint arra, hogy valjon a vak sorsa borzasztóbb-e vagy a siketnémáé? Azt egészen természetesnek találhatjuk, hogy a ki születése óta vagy egészen ifjúkora óta vak, nem érzi oly rendkívüli módon szerencsétlenségének súlyát mint a későbbben megvakult, mert sohasem látván a nap világát, s soha sem élvezvén a természet színpompáját, vagy pedig oly

korban vesztvén el szemevilágát, hogy nem is tud visszaemlékezni arra, hogy valaha látott volna: nem érzi szemevilágának hiányát, s kedélyére az örökös sötétség nem is hat oly nyomasztólag. Míg ellenben a későbbben megvakultnak helyzetét szomorúvá, majdnem kétségbeejtővé teszi az, hogy állapotát folytonosan összehasonlítja az eltűnt szép multnak emlékeivel, verőfényes napjaival, elvesztett szabadságával, a midőn szabadon járhatott-kelhetett világosságban, fényben, nappali derűben.

A mi azomban a vak szellemi életét illeti, sokkal szerencsésebb mégis az, a ki oly korban veszti el látását, hogy testi vaksága nem vonja maga után egyszersmind szellemi vakságát is. Mert hazánkban eddigelé csak egyetlen oly intézetünk van, a melyben a vaksággal sujtott gyermekek nevelés-oktatásban részesülnek, úgy hogy 95%-a a tanköteles korú vakoknak, minden oktatás nélkül, szellemi vakságban is nő fel. Intelligenciáját tekintve, a későbbben megvakult minden tekintetben előnyben van a vakon született felett. Fogalomköre sokkal tágabb, sokkal jobban megérti környezetének kifejezéseit, tudván, hogy azok mire vonatkoznak, s valamely előtte ösmeretlen tárgyról sokkal könnyebben tud fogalmat alkotni, módjában lévén azt valamely korábban szerzett, hasonló képzethez hasonlítani. Hiszen, az érzékű, látó gyermekek is összehasonlítás nyomán alkotnak fogalmat oly tárgyról, melyet csak szavakkal, szóbeli magyarázattal lehet ismertetni. Az öszvérről vagy zebráról p. o. könnyebben alkothat fogalmat a későbbben megvakult, a kinek helyes szemlélete van a lóról és számárról, mint a vakon született, a ki sohasem látott négylábú állatot.

A későbbben megvakultnál az egykor látottakra való visszaemlékezés idővel természetesen mindig nehezebb-nehezebb lesz, mivel az emlékezeti képek lassanként egészen elmosódnak. Klein, a bécsi vakok-intézetének igazgatója szerint főképen a színek emlékezeti képe esik ki hamar az öntudatból. De mint-hogy a vakok általában igen jó emlékező- és élénk képzelő-

tehetséggel bírnak, a látási benyomások emlékezeti képei még sem tűnnek el oly rövid idő alatt, mint p. o. a megsiketültnél a hallási benyomások emlékezeti képei. Richard Frigyes, a hamburgi vakok intézetének tanítója, ki 18 éves korában vakult meg s 82 évig élt, hét évvel megvakulása után nemcsak egészen tisztán emlékezett még a legkülömbözőbb színárnyalatokra, de sőt ha arról beszéltek előtte, hogy mint csillog-villog a hóval borított táj a napfényben, vagy ha igen élénken iparkodott maga elé varázsolni a napsugárt, annyira káprázott a szeme, hogy könnyezni kezdett.

Egy 24 év óta vak nő, ki 30 éves korában vesztette el szemevilágát, kikérdezvén állapota felől, azon feleletet nyertem tőle, hogy sem fényre, sem színre, sem arczkifejezésre nem emlékszik már. Arra még igen, hogy milyen egy emberi alak, arc, szem vagy kéz, de férjének vagy megvakulásakor 12-ik évét betöltött fiának arczvonásaira már épen nem.

Bemutatván a fentebbiekben a vakot, jellemző tulajdonságai szerint, bemutatván, mint finom hallású, rendkívül finom tapintású, kiváló ütemérzéssel bíró és a hőmérséklet változásai iránt igen érzékeny embert, könnyen lehet áloméletére következtetni.

Minthogy a vakon született sohasem látott fényt, világosságot, színt, anyagot, alakot, magasságot, távolságot stb., úgy hogy a világ reá nézve csak hallható, tapintható, szagolható és érezhető világ: álomképei ép oly lényegesen térnek el az érzékű egyén álomképeitől, mint a milyen lényeges különbség van p. o. azon ébrenléti állapotban nyert benyomás között, melyet egy operette-előadás meghallgatása az érzékű emberre és viszont a vakra gyakorol. Egy kedvelt operette bohókás zenéje, kacagtató kupléi épen úgy felvidítják a vakot is, mint a látót; de azért mondhatni-e, hogy a vaknak van kellő fogalma az operette-előadásról, melynek a látható részei (a szép dekoráció, a villanyos, színes világítás, a szereplők gesztusai és mimikája, a

csoportosulások), majdnem épp oly lényegesek, mint a zenéje és énekrészei?

Ugyanazon lélektani-törvények alapján, melyek szükségképen előidézik, hogy a siketnéma álomképeinek szövetét főleg látási benyomások emlékezeti-képei alkotják, viszont a vakok álmaiban a hallási benyomásokat tartalmazó álmok vannak túlsúlyban, azon egyszerű oknál fogva, mivel a hallási benyomások sokkal erősebb és tartósabb ingert gyakorolnak a szenzóriumba, mint p. o. szaglási vagy tapintási érzetingerék. Azon tapasztalati tény, hogy a vakok rendszerint idegesek, éppen annak a következménye, hogy figyelmüket minden legkisebb nesz felkelti, míg ellenben a siketnéma, a kit a zaj nem bánt, nemcsak hogy nem ideges, hanem inkább érzéketlen. Itard, a párisi siketnéma-intézet egykori hírneves orvosa azon érdekes tapasztalatra jutott, hogy p. o. lázellenes szerekből vagy hashajtóból kétszer oly nagy adagot kell siketnémáknak beadni érzéketlenségük miatt, mint hasonló koru és szervezetű érzékű gyermekeknek.

A vakon született egyén álmában sem láthat semmit, mivel nincsenek öntudatában látási benyomások emlékezeti képei, melyeket az álom felújíthatna. Sok vaknak a szeme oly érzéketlen a fénybehatások iránt, akárcsak üvegből készült műszem volna szemgödrébe betéve. Oly egyének hulláit bonczolva, a kik életükben sohasem láttak, azt találták, hogy a látóideg egész hosszában sorvadtt volt, vagy pedig oly tömeggé zsugorodott össze, melyben nem voltak felfedezhetők látóidegrostok.

Gruithuisen már e század elején azt állította, hogy a vaknak álomképei nem tartalmazhatnak látási benyomásokat.

Stricker előtt egy vakon született úgy nyilatkozott, hogy hallja ugyan, a mint előtte sötétségről s világosságról beszélnek, azt is tudja, hogy a látó egyének megtudják különböztetni a világosságot a homálytól, de neki nem sikerült soha sem elképzelni, hogyan lehet az, hiába törekedett arra különböző magyarázatok után. Álmodni sem szokott sohasem arról, a mi a látásra vonatkozik.

Egy 18 éves vak, a ki körülbelül fél éves korában vesztette el szeme világát, úgy azonban, hogy 7 éves koráig világosságot és sötétséget meg tudott még különböztetni, a mikor azonban teljes érzéketlenség következett be nála a fényinger iránt, — úgy nyilatkozott, hogy még tisztán emlékszik gyermekkorára, és a világosságról és sötétségről szerzett képzeleteire. Most azonban ezen érzetek teljesen elmosódtak nála. Sohasem álmodik világosságról, homályról vagy színről. Álmában csak hall és tapint.

Ilyen s hasonló nyilatkozatokat lehet a születésük óta vakoktól hallani.

A születésük óta vakoknak hallási benyomásokat tartalmazó álmaira nézve áll az, a mi a siketnémáknak látási benyomások emlékezeti képeit tartalmazó álmaikra illetőleg mondva lett. Minthogy a hallási, tapintási és közérzék körébe eső benyomások intenzívebben hatnak a vakra, mint az érzékű egyénre, kellemes álmaiban a zene oly gyönyörű, s oly bűbajos hangok gyönyörködtetik őt, milyenről közülünk hallók közül, csak a legkiválóbb zeneművészeknek lehet fogalmuk, akik gyakran hallucinálnak hallási benyomásokat és élveznek szép zenét álmaikban. Szerafimok és cherubimok tündéri zenéjét, a korán által az igazhívő műzümánoknak ígért bűlbűlszavú hűrik énekét lopja el az álom tündére kárpótlásul a vaknak, s bárkit hall, az oly csodaszzerű, dallamos hangon beszél hozzá, mely egészen áthatja lényét. A patak partján ülve, illatos mezei virágokat köt csokorba, s elandalogva hallgatja a habok enyelgő csobogását. Lágymű tavaszi szellő suttyog körülötte s mihez keze ér, az mind sima, finom és puha tapintású. Öltözéke mindig selyem és bársony, semmi durvaság, semmi diszharmónia nem zavarja őt. A madárcák mindig legszebb dalaikat csicseregik; zümmögve, dongva repdesik őt körül a természet apró zenészei, s oly boldog, szíve oly örömtelt, hogy felébredve még sokáig a kellemes benyomások hatása alatt áll.

Minthogy a hőmérséklet változásai iránt igen érzékeny a vak, jó meleg takaró alatt, ha álma kellemes, mindig czitrom és narancsfák árnyában, az örök tavasz balzsamos levegőjében járkel s hallgatja a lombok titkos suttogását. A tenger fővényében apró, sima kagylókat szedeget, langymeleg habokban uszkál, vagy a parton guggolva sütkérezik a napfényben.

Mig kellemes álmai ilymódon mindig élénkebbek az épérzékű egyén álmainál, addig kellemetlen álmai még csunyábbak, ijesztőbbek és félelmetesebbek, mint a siketnéma rossz álmai.

Irtóztató recsegés, ropogás hangzik füleibe, s gyakran felijed, felsikolt álmában. A szobában, a hol tartózkodik, a menyezet szörnyű robajjal omlik le s romjai alá temeti őt; a vasuton utazva a hid leszakad s ő a toronymagasságú romok alá kerül, hallja a megsebesültek jajveszékeléseit és halálhörgését; sétája közben sziszegve tekerődzik rá hideg testével egy óriási kígyó. Majd rablók háborgatják nyugalma, vasbotokkal betörik az ajtókat s őt fojtogatják, gyilkolják. A sötétség, mely szemeire nehezedik, álmában sokkal borzasztóbb még, mint ébrenléti állapotában. Ordítva rohan rá egy fenevad, hallja, mint vicsorgatja éles fogait, s nem tud hová menekülni előle. Az időjárás és a vidék, mely kellemes álmaiban tavaszi, enyhe és szelid, ilyenkor zord, kellemetlen, ijesztő. Rémitő földrengés, menydörgés ijesztik, a vihar gyökerestül csavarja ki a fákat; vagy pedig zimankós téli időben, fázva, dideregve egyedül és elhagyatottan találja magát kietlen pusztaságban.

Tapintási érzetingereit hasonlóképen kellemetlenek, bár nem oly élénkek, mint a hallási álmoképek. Durva, érdes és nedves minden, a mit megtapint. Hideg hullák az emberek, a kiket megérint és ha valamely tárgyat kezébe akar venni, az szúrós tövisekkel van fedve, melyek megvérzik ujjait.

Későbbben megvakult egyének álmai eleinte semmiben sem különböznek az épérzékűek álmaitól. Szemük világának teljes el-

vesztése után is még évekig láthatnak álmukban (10—20 évig), s álmképeik tartalmazhatnak úgy mint annak előtte színeket, alakokat stb. mindaddig, a míg ezeknek emlékezeti képei egészen el nem mosódnak, egészen ki nem esnek az öntudatból. A mily mértékben azomban feledésbe mennek a látási benyomások emlékezeti képei, oly arányban lépnek előtérbe a hallási s tapintási képzetek, míg végre a látási benyomásokat tartalmazó álmképek teljesen eltűnnek, s a vak már álmában sem lát többé, hanem csak hall és tapint.

A már említett Richard Frigyes az álmaira vonatkozó kérdésekre azt válaszolta, hogy megvakulása után még néhány évig igen élénken álmodott színekről, világosságról; későbbben azomban látási képzeteket tartalmazó álmképei egyre halványabbakká váltak, míg végre egészen elhomályosodtak. Néha ugyan megtörtént még későbbben is, hogy teljes világosságban tűntek fel, de csak olyan esetekben, midőn lefekvés előtt esetleg igen sokat beszélt és igen élénken emlékezett meg a látásra vonatkozó dolgokról, vagy ha álma őt a megvakulása előtti korba helyezte; úgy hogy ilyenkor álmában azon örömdetes meggyőződésben élt, hogy visszanyerte szemévilágát.

Ez a reá nézve kellemes s őt boldogsággal eltöltő állapot gyakran még felébredése után is tartott rövid ideig, a mi lélektanilag megmagyarázható. Tudvalevő dolog ugyanis, hogy az ép-szemű ember sem nyeri vissza öntudatát rögtön a felébredés pillanatában, hanem csak lassanként, a mint t. i. látja és felismeri a külvilág tárgyait, melyek környezik, s tudatára jön annak, hogy ő az, ő maga az, a ki e tárgyakat megkülömbözteti. Ámde a vak, felébredvén, nem látja a tárgyakat s így nem ismeri fel oly rögtön a helyet, a hol van, minek következtében tovább marad oly állapotban, melyben a tiszta öntudat még hiányzik s a képzelet játéka valóságnak tetszik. A benyomás is, melyet a vakra kellemes vagy kellemetlen álma gyakorol, tartósabb, mivel nem nyomják el oly hamar más képzetek, mint az érzékű

egyén álmait, a kit ágyából kiugorva, a napi teendők mindjárt s jobban elfoglalnak.

A mi az elalvást illeti, az a vakoknál sokkal nehezebben történik, mint a siketnémáknál. És pedig mint már említve lett, azon oknál fogva, mivel a hallási benyomások sokkal erősebben ingerlik az idegrendszert, mint a látási benyomások. A vak csak abszolút csendben alszik el, s hogy nyugodtan aludhassék, fekhelyét is nagyobb gonddal kell elkészíteni, mert bőre igen érzékeny. A mi siketnémáink, a kik a tyúkokkal szeretnek lefeküdni s a kakasokkal egyidejűleg ébrednek fel, akár egy kemény fapadon is elalszanak. Nem úgy a vakok, kiknek álmát a legkisebb zaj is háborgatja, s kik ennél fogva nem is pihénik ki magukat oly hamar, s nem ébrednek fel oly vidám kedélyhangulatban mint a siketnémák, hanem az egész napon át álmaik hatása alatt állanak.

Épérzékű, egészséges emberek ritkán s rendszeren csak az elalvás előtt hallucinálnak, s pedig főleg ha világos nappal p. o. karosszékekben vagy a vasuti kocsiban ülve, vagy pedig egy érdektelen és unalmas előadást hallgatva, az álmoság érzetével küzdenek.

Abból, a mit a hallucinációiról már felemlítettem, nem nehéz válaszolni azon kérdésre, hogy gyakori-e vagy nem a vakoknál a hallucinálás, és mily érzékek körében lép fel?

Születés óta vakoknál természetesen nem fordulhatnak elő látási káprázatok éppen úgy, a hogy álmoképei nem tartalmazhatnak látási képzeteket, mivel öntudatukat sohasem érintették látási benyomások.

A hallás káprázatai azomban gyakoriak a vakoknál, éppen úgy mint a zenészeknél, és pedig azon oknál fogva, mivel túlfokozott tevékenység következtében, úgy ezeknél mint amazoknál a hallóidegek szerfölött érzékenyekké válnak s a periferiában végbemenő folyamatok igen élénkek. A mint hogy Jolly több

oly betegénél, kiknél hallási hallucinációk léptek fel, konstálhatta is a hallóidegek túlérzékenységet (hyperaesthesia).

Hasonló okból inkább észlelhetők vakoknál a tapintás káprázatai, mint az érzékekűeknél, a kiknél a tapintás érzékének alárendeltebb szerep jut.

A mi a későbbben megvakultak hallucinációit illeti, a látás káprázatai a megvakulás után nem fordulhatnak többé elő, ha a látóideg specifikus enerzsiája megszűnt. A látási benyomások emlékezeti képeinek felujulása következtében láthat a vak álmában, de nem hallucinálhat alakokat, színeket. Az tehát lehetséges, mint Richardnak s sok vaknak elbeszéléseiből kitűnik, hogy a megvakulás után még évekig látják álmukban szüleiket, rokonaikat, látják a várost, a melyben felnevekedtek, látnak különböző színű virágokat; de hogy mindez mint hallucináció az ébrenlét állapotában éppen úgy plasztikusan megjelenjen előttük, annak a lehetősége ki van zárva. A hallucináció alkalmával ugyanis az észrehevés teljesen a realitás benyomását gyakorolja reánk, úgyannyira, hogy midőn — teszem fel — egy beteg hallucinálván, a szoba egyik szögletében egy őt tőrrel fenyegető alakot pillant meg, ezen látomány reá nézve teljesen reális, és éppen úgy megrémíti őt, mintha valóban egy orgyilkos lopódzott volna be szobájába s életét fenyegetné. Ámde az észrehevés — úgymond Stricker — csak akkor tűnik fel előttünk reálisnak, ha az ideg környi végén végbemenő folyamatokról érkezik hiradás öntudatunkhoz, tehát a midőn a peripherikus idegvégben csakugyan történik valami. Az emlékezeti kép tehát nem válhatik plasztikussá. Már pedig a vaknál csak a látási képzetek emlékezeti képei újulhatnak fel, mert a látás érzékszerve teljesen tönkremenvén, sem az nem történhetik meg, hogy az érzékszerv idegének környi vége ingereltetvén, onnan az inger a központba származnék, (a valóban végbemenő látásfolyamata), sem pedig az, hogy pszichikai ingerek folytán keletkezett fizikai ingerek mint központi ingerek indulnának ki s ingerelnék az idegeket környi végükig.

Egy már majdnem húsz év óta vak nővel többször beszéltem álmairól és hallucinációiról. Vaksága óta ugyanis már többször hallucinált, hallván elhalt férjét beszélni, távol levő fiát stb. Megemlítvén neki, hogy sajtó alá rendezendő tanulmányomban a vakok hallucinációiról is meg akarok emlékezni, szintén biztosított engem, hogy vaksága alatt egyetlen egyszer sem fordult elő nála látási-káprázat, de igenis sűrűn hallucinált hangbenyomásokat.

Épérzékű, egészséges embereknél mesterségesen előlehet idézni hallucinációkat, bizonyos szerek (opium, atropin, hasis) bevétele által. Stricker azt állítja, hogy nála 0.015 gramm opium bevétele után látási káprázatok jelentkeznek. A szóban levő vak nő, vaksága óta már többször lett opiummal gyógykezelve, de mint említettem, mit sem tud arról, hogy megvakulása óta nála látási-káprázat lépett volna fel.

Bebizonyítottnak tekinthetjük azon állítást, hogy a megvakulás után álmában még láthat az, a kit a világtalanság szomorú sorsa ér, de arról hogy nála látási hallucináció lépjen fel: szó sem lehet.

IV.

A siketnémák legnagyobb jóltevőjének s a francia siketnéma-oktatás megalapítójának, De l'Épée Mihály ábbénak*)

*) De l'Épée Mihály abbé 1712. nov. 25-én született Versaillesben, hol atyja kir. mérnök volt. Szelid lénye s nemes szíve a lelkészi pályára vonzották s 17 éves korában, mint felszentelt pap kezdé meg pásztorkodását. Mint-hogy azomban a jansenista tanoknak nem akart hódolni, s vonakodott vallásos nézeteivel ellenkező hitformát elfogadni, eltiltatott a lelkészi működéstől. Ekkor a jogi tudományok felé fordult s miután az ügyvédi vizsgát fényes sikerrel letette, ügyvédi gyakorlatot kezdett. De a szelidlelkű férfiú sehogy sem tudott e pályával megbarátkozni. Felhagyott tehát az ügyvédséggel s Párisba költözött, a hol csakhamar a siketnémák oktatására határozta el magát és 12,000 livres évi jövedelmét egy siketnéma-intézet felállítására és fentartására fordította, melyet 1770 körül nyitott meg. Évek hosszú során át minden segély nélkül, sajátjából tartotta fenn intézetét, s minthogy tanítvá-

emlékét Párisban és szülővárosában szobor hirdeti, és a következő mult századbéli mondása a francia nemzetnek: „Quel est, selon vous, en France, le plus grand homme vivant? Réponse: La nature nomme Buffon; la science indique d'Alembert; le sentiment et la vérité réclament Jean Jacques Rousseau; l'esprit et le goût désignent Voltaire; mais le génie et l'humanité proclament De l'Épée; je le préfère à tous les autres.“ (Kit tart ön ma Franciaországban a legnagyobb embernek?)

nyai majdnem mindnyájan szegény szülők gyermekei voltak, a tanítás gondjain kívül gyakran még nyomasztó anyagi gondokkal is kellett küzdenie. Mindazáltal nem csüggedt el, s csodálatraméltó önfeláldozással gondoskodott úton-útfélen összeszedett siketnémáiról. Mint beteges aggastyán, csikorgó hidegben nem akarta megengedni, hogy szobáját fűtsék, nehogy ez által is csökkenjen az intézet fentartására rendelkezésére álló tőke. Hiába kérték barátai, ne tenné kockára egészségét; hajthatatlan maradt. Csak midőn legkedvesebb tanítványai térdén állva, sirva kérték, hogy már csak ő értük is vigyázza egészségére, mert mi lenne belőlük nélküle, mi lenne belőlük, ha őt elvesztenék: csak ekkor vett végre a maga számára is tüzrevalót! De még később is sokszor tett magának ezért szemrehányásokat. „Szegény gyermekek, megrövidítettek benneteket 100 frankkal“ mondogatta mindig, s azután még takarékosabban élt, mint annak előtte. Nemes szíve 1789. decz. 23-án szűnt meg dobogni, a nélkül, hogy teljesülni láttá volna legforróbb óháját: intézete államosítását. Csak két évvel halála után lett az általa létesített s fentartott intézet állami intézet.

Németországban L'Épéennek kortársa Heinicke Samu (szül. 1727. ápr. 10-én, meghalt 1790. ápr. 30-án) volt a siketnémák oktatásának úttörője. Mint szegény, eppendorfi kántortanító kezdett már siketnémák oktatásával foglalkozni, s Frigyes Ágost választófejedelem pártfogását megnyervén, Lipcsében 1778. ápr. 14-én megnyitotta az első német siketnéma-intézetet.

L'Épée és Heinicke két merőben ellentétes oktatási-módszer megalapítói voltak. L'Épée ugyanis a siketnémákat jelek és ujj-ábéczé segélyével tanította, míg Heinicke artikulált hangok kiejtésére tanította a siketnémákat és arra, hogy hiányzó hallásukat a szemükkel pótolják és a beszélő szájáról s arcz kifejezéséből nézzék le a beszédet. A Heinicke módszere (az u. n. német módszer) jobban elterjedt mint a L'Épée-féle oktatási rendszer (az u. n. francia módszer). A magyar siketnéma-intézetekben is most már mindenütt a német-módszer van elfogadva.

Felélet: A természet Buffon-t vallja a legnagyobbnak; a tudomány d'Alembert-et hirdeti; az érzés és az igazság Jean-Jacques Rousseaut követeli; a szellem és az izlés Voltaire-re mutat; de a lángész és az emberszeretet De l'Épée ábbét kiáltja annak. Én fölibe helyezem őt mindenkinek."

A német siketnéma-oktatás megalapítójának és a német oktatási módszer megteremtőjének pedig, Heinicke Samunak, Lipcsében emeltek szobrot hálás siketnémák s azok tanítói.

Mig így a siketnéma-oktatás e két halhatatlan nevű bajnokának emlékezetét alkotásaikon kívül szoborművek is hirdetik az utókor előtt, addig az emberi türelem, találékonyság és lángész egyik legcsodálatosabb alakját, az őket tulszárnyaló és alkotásában felülmuló Howe Samut alig ismerik még! De l'Épée és Heinicke a siketnémák évszázadokon át kétségbeejtő helyzetének megjavításával vívták ki maguknak kortársaik és az utókor tiszteletét, Haüy Valentin*) pedig a vakok első intézetének megalapításával biztosította halhatatlanságát. De a miről ezen három nagynevű filantropnak sejtelmük is alig lehetett még: a vak-siketnémák oktatásának módszerét Howe Samu, a bostoni vakok-intézetének alapítója s igazgatója találta fel s dolgozta ki emberfölöttinek nevezhető türelemmel s szívós, lan-
kadást nem ismerő kitartással.

A vak-siketnémák oktatásának módszerét!

*) Haüy Valentin (szül. 1746. nov. 13-án, meghalt 1822-ben Párisban) lelkesülvén De l'Épée emberbaráti eszméiért, arra határozta el magát, hogy úgy mint De l'Épée a siketnémák számára intézetet alapított, ő viszont a vakok oktatásának szenteli életét. 1784-ben egy vak gyermek oktatásával tett kísérlete sikerülvén, az akkor Párisban alakult filantropikus társaság támogatásával csakhamar még 11 vak gyermek ellátása és oktatása tétetvén lehetővé, megalapította az első intézetet vak gyermekek oktatására. Csakhamar más államokban is állítottak fel hasonló intézeteket, úgy hogy jelenleg alig van már kultur-állam, a melyben ne volnának vakok számára intézetek, de viszont, fájdalom, alig van oly állam, a melyben elegendő számú ily intézet állna a humanizmus szolgálatában.

De hát léteznek oly nyomorult lények is az emberi társadalom kebelén, a kik azonkívül, hogy vakok és siketek, még a beszédképességtől is meg vannak fosztva?! Fájdalom igen, sőt e végtelenül szerencsétlen teremtések közül néhányan már bizonyos szomorú hírnévre is tettek szert, irtóztató fogyatékoságuk daczára szerzett ismereteik és műveltségük által.

Bridgman Laura volt azon szánandó lény, a kinek bár szintén a siketnéma és a vak szenvedéseit egyesítve kellett elviselnie, egy igazán nemeslelkű szív, egy fáradhatatlan, rettenhetetlen bátorságú férfiú, H o w e Samu segítette elviselni sorsát az által, hogy egy általa feltalált s bámulatos éleselméjűséggel kidolgozott oktatási-módszer segélyével megnyitván előtte az emberi műveltség gazdag kincsesbányáját, kiemelte őt azon borzadályt keltő elhagyatottságból, melyre a vakság és siketnémaság rettenetes fogyatékosága kárhóztatta volna. H o w e e szerencsétlen teremtetést megtanította írni, olvasni, jelekkel és írással magát megértetni, úgy hogy az vallás-erkölesi, földrajzi és meny nyiségtani ismeretekre is szert tett, a bibliát olvasta, levelezést folytatott, sőt még verseket is irt, melyek közül három ismeretes. Dr. J e r u s a l e m egy munkájában behatóan ösmerteti e szerencsétlen nőnek életét, és azon roppant fáradságos, s roppant türelmet, kitartást igénylő, de annál nagyszerűbb, annál csodálatraméltóbb tanmódot, melynek segélyével H o w e Samu vak-siketnéma növendékét oktatta, felhasználván Laura esetét módszerének, a tudomány szempontjából is, kidolgozására, hogy lehetővé tegye azoknak oktatását, a kik nevelés és oktatás nélkül, mint élő holtak, örök testi és lelki sötétségben, egészen az alsóbb rendű állatok nivójára süllyednek le. Mint Bálám szájában — mondja Jerusale m — úgy Howe segítő keze által is, a z á t o k á l d á s s á l e t t !*)

*) Dr. H o w e Samu e század elején született Bostonban, a hol vakok számára intézetet alapított, mely intézetben 1876-ban bekövetkezett haláláig működött.

Bridgman Laura, egy jómódú farmer leánya, (1829. decz. hó 21-én) Hanoverben, Észak-Amerika New-Hampshire tartományában, mint teljesen érzékű gyermek jött a világra. Két éves korában testvéreivel együtt kanyaróba esett; és míg két idősebb nővére áldozatává lett a betegségnek, az ő életét megkímélte a baj; de elrabolta nemcsak látását, hallását és szaglását, hanem eltompította még ízlelési tehetségét is, úgy hogy a borzasztó betegségből felgyógyulva, csak egyetlen egy érzéke, a tapintása maradt meg. Csak ennék segítségével szerzett tudomást a külvilágról, s ezen érzéke idővel hihetlen finomságra tett szert.

A szülei házban, hol $7\frac{1}{2}$ éves koráig maradt, egész biztonságga járt-kelt s jól tudta magát tájékozni. Az intézetbe való felvétele után leirta lakásukat, hogy milyenek voltak a szobák, a szőnyegek, milyen volt az éléskamrájuk stb. Anyját minden-hová elkísérte, s mindig tudta, hogy az mivel volt elfoglalva. Visszaemlékezett nagy fali órájukra, leirta a nagy köszörűt, s elbeszélte, hogy mennyire szerette a nagy köszörűkövet a vízben forgatni. Megfigyelte anyját a mint font, szőtt vagy egyéb teendőt végzett, s még azt is el tudta beszélni, hogy egy nagy csizmát használt játékszerként (bábú helyett), hogy egyszer a macskát a tűzbe dobta, hogy félt nagy állatoktól s hogy mennyire megijedt, a midőn egyszer egy hullát érintett meg. Anyjával csak néhány jellel tudta magát megértetni. Ha enni akart, a kezét nyújtotta ki, s ha vajat akart kenyerére, utánozta a vaj rákenését. A hátára való ütés azt jelentette, hogy nincsenek vele megelégedve; fejének érintésével pedig az elégtelenséget tudatták vele. De csak alig néhány ily jelet tudtak vele szülei megértetni.

Ezenkívül megtanult még anyjától kissé kötni, fonni, sőt egy kissé varrni is. Mindössze ennyire ment, a midőn Dr. Howe megtudta esetét, a kiben azon nemes elhatározás érelődött meg, hogy kísérletet tesz Laurát oktatni. Így nem egészen nyolcz

éves korában a bostoni vakok-intézetébe vétetett fel, és a zseniális tehetségű és nemesszívű férfiú diadalmas harczot vívott a természet mostohaságával; mert nemcsak a szerencsétlen Laura borzasztó sorsát tette elviselhetővé, hanem példája által az ily nyomorúlt lények szenvedéseire és helyzetük javítására irányozta a tudomány és az emberbaráti szeretet figyelmét!

A siketnémák és a vakok tapintásáról elmondottak után, bizonyára a legérdekesebb problémák egyike a vak-siketnémák tapintási-érzéke. Laura rendkívül finom tapintási érzéke folytán — ugymond Dr. Jerusalem — megérezte a levegő részecseinek rezgését (a hanghullámokat) úgy, hogy ismerőseinek közeledését gyakran észrevette léptük zajából vagy beszédükből. E szavakhoz „Sound“ (hang, Schall) — „hear“ (hallani) egészen határozott értelmet, jelentést fűzött. Gyakran mondta, hogy a lábaival hall. A hanghullámok, ha elég erősek voltak, egészen határozott benyomást gyakoroltak öntudatára. Mihelyt tehát megtanulta ezen benyomást, mely nála a tapintás körébe esett, e két szóképpzettel „Sound“ és „hear“ társítani, egészen úgy fejezte ki magát, mint az érzékű emberek. Vagyis a hanghullámoknak egészen más sajátságát appercipálta, de a melynek segélyével az inger jelenlétére éppen oly biztosan lehet következtetni, mint hallás által. Laura igen jól tudta, hogy az ő hallása csak érzés. Egy este Miss Swift (Laura tanítónője) hazaérkezvén, a lakószobába ment, a hol egyedül találta Miss Jeannette-át (Dr. Howe nővérét). Nemsokára bejött Laura, s a nélkül, hogy beszélt volna valakivel, a hölgyektől kis távolságra leült. Körülbelül egy negyedóraig ült csendesen, kötésével elfoglalva, a midőn egyszerre így szól Jeannettehez: „Ki beszélget önnel? Én azt hiszem, hogy Swift“. Tudta, hogy Miss Swift távol volt hazulról, de sejtelve sem lehetett arról, hogy már visszajött. Miss Jeanette azt kérdezte tőle, honnan tudja, hogy van valaki a szobában? Mire Laura így válaszolt: „Éreztem, hogy önök beszéltek.“

Hogy Laura tapintási-érzéke rendkívül finomságra tett szert,

az igen természetes, ha tekintetbe vesszük, hogy ez volt az egyetlen út, melyen át a külvilág benyomásai öntudatába juthattak. A leggyengébb érintésre, gyakran még évek multán is felismerte azon személyeket, a kikkel egyszer érintkezett, és nemcsak a hangulatát is kitalálta ösmerőseinek, ha megtapintotta arcukat, de még a hangjukat is utánozni tudta egyes személyeknek, ha kezével a beszélő egyén gégefőjét megtapogatta. Tanítónője Miss Swift, a ki 1878-ban egy művet adott ki egykori növendékéről, beszéli el a következő esetet is. Egy úr, a ki egyszer az intézetet meglátogatta, 4 év múlva ismét megjelenván ott, arra volt kíváncsi, valjon Laura meg fogja-e őt ismerni az egyik körméről, melynek sajátságos formája volt. Laura megérintvén kezét, így szólt: „Emlékszem ezen ember látására, midőn igen hideg volt (1837 telén). Nem tudtam újjakkal beszélni (az újj-ábéczé segélyével, mit csak azután tanult meg); nem tudtam, hogy férfinak neve van“. Midőn egy reggel Laurát fel akarták kelteni, már javában öltözködött. Arra a kérdésre, hogy hogyan tudta, mikor kell felkelnie, így szólt: „A kezemet az ajtóra teszem, hogy megérezzem a rezgését (megtudandó, valjon ébren van-e már a ház?).“ „Felkelsz s oda még az ajtóhoz?“ „Nem; az ágyam melletti ajtót tapogatom meg. Bedugom az ujjamat a kulcslyukba, s ha már fenn vannak a lányok, akkor rezeg.“ Megjegyzendő, hogy szobája nem volt közvetlenül a vak növendékek szobája mellett, hanem néhány szoba választotta el attól. Mi érzékűek — írja Miss Swift — alig volnánk képesek meghallani azon halk zörejeket, miket ő megérez.

Midőn egyszer Laura tanítónőjével a víz partján ült, így szólt: „Maradjon egészen csendesen, valami hall a jobb lábamban“. Felszólíttatván ezt a bal lábával cselekedni, így nyilatkozott: A bal lábammal nem hallok jól, a mi a jobb lábban van, az hall.“ A jobb lába tehát érzékenyebb volt, mint a bal. Talán összefüggésben állott ez azzal, hogy a jobb keze, melyet

a beszédre (az ujj-ábéczé betűinek képzésére) használt, érzékenyebb és gyakorlottabb volt, mint a bal.

Nagy örömet okozott Laurának, ha egy zenélő-dobozt tartathatott a kezében olyankor, a midőn az játszott, s ily módon zenei-élvezetben is volt része, a nélkül, hogy csak egyetlen egy hangot is hallott volna. . . .

Laura sohasem hagyta el a bostoni intézetet, a hol mindvégig gondos ápolásban részesült, s a hol 1889. május hó 24-én hunyt el 60 éves korában, 13 évvel élvén túl jöltevőjét Howet.

Bridgman Laura esetének e század közepétől kezdve egész irodalma támadt, melynek áldásos következménye az volt, hogy ezután nem hagyták magukra az ilyen szánsalomraméltó teremteseket, úgy mint az előtt, hanem Howe példájára kiváló szakférfiak és emberbarátok vetélkedve siettek segélyt nyújtani a szerencsétlenek ezen legszerencsétlenebbjeinek.

Magában a bostoni vakok-intézetében — tudomásom szerint — azóta négy vak-siketnéma vétetett fel u. m. Caswell Olivér, Reed Juliá, Brace Julia és Keller Helén.

Laura már négy év óta volt az intézet növendéke, a midőn Caswell Olivér belépett és Miss Swift munkájának talán az a legérdekesebb része, a hol azt írja le, hogyan tanitgatta a vak-siketnéma Laura az ő szenvedésben társát, a kevésbé tehetséges Olivért, a ki — Dr. Jerusalem szerint — különösen a mellékneveket tanulta meg nehezen. Mindazonáltal ő is elsajátította a legszükségesebb ösmereteket.

Reed Lucia 1841-ben tizennégy éves korában vétetett fel az intézetbe. Indulatos, vad teremtés volt, s csak erőszakkal lehetett arra bírni, hogy nyugodtan s figyelmesen üljön helyén. Csak néhány szót tanult meg, mivel szülei 5 hónap mulva kivették az intézetből.

Brace Julia, a ki 20 éves volt már, midőn az intézetbe belépett, rossz emlékező tehetsége folytán nem vitte sokra. Ennek

a leánynak azomban olyan bámulatos szaglási képesség volt, hogy pusztán szaglása által egy nagy csomó, összevissza hányt keztyű közül nemcsak a párját kereste ki egy keztyűnek, hanem kikeresett a sok közül két párt is, melyek két nővér tulajdonát képezték.

Keller Helénről, a ki most 11 éves s igen vagyonos szülők gyermeke, Dr. Jerusalem, továbbá a bostoni intézet jelenlegi igazgatója Anagnos Mihály, és különböző szaklapok csodáival határos és sokszor szinte hihetlenül hangzó jelentéseket írnak. Helén egy csodagyermek. 1887. márczius hó 2-án vétetett fel az intézetbe, s már ugyanazon év július havában már egy levelet írt anyjának! A nyomtatott — domború — betűket egy nap alatt tanulta meg! Hogy mily haladást tett e gyermek — úgymond Jerusalem — ámulattal láttam egy levélben, melyet Anagnos tőle kapott, s melyet nekem megmutatott, engedélyt adván azt lemásolnom. Midőn Helén ezt írta, 9 éves volt, de mondhatom becsületére válnék bármely 12—14 éves érzékű gyermeknek is. Ezen levélben, melyet Anagnos Párisban kapott meg, Helén többek között üdvözlétét küldi a román királynénak és Wilhelmina hollandiai hercegnőnek, a kikről neki sokat beszéltek. Irja továbbá, hogy egy úr azt beszélt neki. Logy Európában volt és megmászta a svájci hegyeket és Olaszországban s Franciaországban sok régi várat megtekintett. Ha ő (Helén) 13 éves lesz, szintén eljön Európába. Azután kéri Anagnost, hogy írjon neki minden nagyobb városról, melyet meglátogat. Végre beszél az ő virágairól s vagy tiz virágnevet sorol fel. Ezen levelet saját szememmel láttam és olvastam s le is másoltam. 6 oldalt tesz ki, az írás teljesen olvasható, a betűk a vakok írásánál használatos domború betűalakokhoz hasonlóak.

Helénnek nyelvek tanulására való tehetsége bámulatos. Az angolon kívül most francziául és németül tanul. A szaglása is csodálatos. Pusztán szaglás által a legtöbb virágot felismeri s megnevezi. A tapintása pedig minden tekintetben felülmulja a Bridgman Lauráét.

Dr. Williams-nak az „American Asylum“ igazgatójának következőleg hangzik jelentése e csodagyermekről. Néhány nappal ezelőtt — írja Williams — alkalmam volt meglátogatni Keller Helént, e vak-siketnéma leánykát, a ki az utóbbi 3—4 évben oly nagy mértékben magára vonja a tudósok és az emberbarátok figyelmét. Már sokat irtak e csodálatos gyermekről és sok olyant is, a mi összehasonlítva azon eredményekkel, miket átlag siketnémákkal fel lehet mutatni, szinte hihetetlenül hangzott. De midőn először láttam ezelőtt egy évvel s vele az ujj-ábéczé segélyével értekeztem, el voltam készülve, mindazt elhinni, a mit haladásáról ily irányban hallani fogok. Nem ismerek egyetlen egy gyermeket sem, ki oly korán megsiketülván mint Helén (19 hónapos korában vesztette el betegség következtében látását és hallását), az angol nyelvben oly haladást tett volna mint ő. Előmenetele, haladása egyszerűen fenomenális. De a legnagyobb csoda ezután következett. Csakhamar megtudtuk, hogy Helént beszélni (artikulálni) is tanítják. Ez a legnagyobb abszurdumnak látszott, a mi csak a világon lehetséges. Valósággal ostobaságnak tűnt fel előttünk az a gondolat, hogy egy teljesen vak-siketnéma gyermeket beszélni, hangokat kiadni tanítsanak. De a látszólag lehetetlen megtörtént. A csodák ideje még nem múlt el! A múlt hétfőn délelőtt mellé ültem, s hosszabban társalogtam vele. Körülbelül fél óráig beszélgettem vele a legkülömbözőbb dolgokról, s az egész idő alatt folyton beszélt (nem jelelt), s pedig oly érthető kiejtéssel, hogy egy néhány szó kivételével, mindent megértettem. Egyszer sem jött zavarba, hogy micsoda kifejezést használjon, s nem hibázott a hangok kiejtésénél. Emlékező tehetsége éppen olyan kiváló, mint képessége a nyelvet felfogni s a kiejtés fölött uralkodni. Valamely gondolatot majdnem gyorsabban fog fel, mint a hogy azt vele közlik, s ha egyszer felfogta, kiirthatatlanul emlékezetébe vésődik. Néhány nap előtt egy dombornyomású verses-könyvet kapott ajándékba. Kinyitotta és az első költeményt kétszer elolvasta, miközben ujjaival végig futott

a sorokon, s az olvasottat hangosan artikulálta. Ezután eltette a könyvet s csak a következő nap vette ismét elő; a midőn ki-tűnt, hogy az egész költeményt, mely 7 négysoros versszakból állott, el tudta mondani a nélkül, hogy egy szót is kihagyott volna belőle. Bridgman Laura kitűnő példa volt arra, hogy megtanuljuk, mit lehet a legnagyobb akadályok daczára elérni. De K e l l e r Helén egy csoda. Nincs ember a világon és nem is létezett soha, a kit vele össze lehetne hasonlítani.

Még egy bámulatra méltó vak-siketnémáról közölnek értesítéseket az amerikai lapok. És ez Heady Morisson, Louisville-ben (Kentucky államban), a ki ügyességével, gyors felfogásával és találékonyságával kelt csodálatot maga iránt. Hogy vele érintkezhessenek, egy olyan bőrkezyűt készíttetett magának, a melyre rá van nyomva az ábéczé minden betűje. Ha valaki szólni akar hozzá, akkor mint egy klaviatúrán kell kijátszani a szót a kezyűn, melyet mindig kezén hord. Ezen kívül szerkesztett még magának egy olyan írógépet, mely írásközben a papirost átlukasztja s a betűket kidomborítja, úgy hogy a leirtakat tapintás segélyével úgy olvassa, mint a vakok szokták a domború írást.

A new-yorki siketnéma intézetnek eddig három vak-siketnéma növendéke volt, u. m. Caton James, Clinton Richard és Moorehouse Márta. Caton-ról azt írják, hogy az ujj-ábéczé segélyével lehet vele társalogni, s pedig olyformán, hogy az egyik kezével tapogatja a beszélő ujjait. Az angol nyelvet jól bírja és Shakespearenak nagy tisztelője. Levelezésben áll barátaival s a vakok domború írásában igen jártas.

Európában is több intézetben tettek már kísérleteket vak-siketnémák oktatásával. A „Taubstummenfreund“ egy régibb száma Magnus Olsson nevű svéd vak-siketnémáról tesz említést, a ki 8 év alatt annyira vitte, hogy a közönséges elemi ismereteket teljesen elsajátította. Szépen ír (természetesen domború betűkkel), olvas, jól számol, ösmeri hazája földrajzát és történe-

tét és vannak vallás-erkölcsi ösmeretei is. A kósárfonásban annyira jártas, hogy megkeresheti vele kenyerét. A „Taubstummen-Post“ pedig egy siketnéma munkatársának útleírásából a következőket közli: „Éppen távozni akartam (a koppenhágai kir. siketnéma-intézetből), midőn feltűnt nekem egy korosabb férfúnak saajtságos viselkedése, a ki egy nagy tábla előtt állott, kezeivel ide-oda tapogatódzva rajta. A legnagyobb szerencsétlenség, a mit valaha a földön láttam, megtestesülve állott előttem, mert ezen ember se nem látott, se nem hallott. Az egyik tanár jelekkel megszólította őt, s ekkor tapasztalhattam, hogy a vak-siketnéma ki tudta betűzni jeleit. Bemutatván engem jelek segélyével, a szegény ember kezet fogott velem, s örömének adott kifejezést, hogy megismerhetett. Ezután elbeszélte szenvedéseinek történetét. Fiatal korában jól látott s csak 20 éves korában vakult meg. Királyának kegye gondoskodott életfentartásáról, s hogy könnyebben viselhesse el irtóztató helyzetét, a siketnémák intézetében helyeztette el, a hol a siketnémákkal jelek segélyével érintkezni tud. Engem a legszerencsésebb emberek közé sorolt, mert legalább látok és ép szemeim birtokában szabadon járhatok-kelhetek, míg ő immár 52-ik évét töltötte be ezen vigasztalás nélküli állapotban, napról-napra hiába remélvén, hogy a halál angyala szenvedéseitől megváltja.“

A mult év (1891) nyarán, Berlinben tartózkodásom alatt, a kir. siketnéma-intézet egyik tanáránál, Riemann úrnál, volt alkalmam két vak-siketnémát láthatni. Az egyik, Schulze Hertha, már tizenhat éves és mint 6 éves gyermek agyhártyagyuladás következtében siketült és vakult meg. 1886-ban Nowawesben (Potsdam mellett) a nyomorékok-menházába vétetett fel, melyet nővérek (evang. nőiszerzet) vezetnek. Felvételekor már majdnem egészen néma volt; csak egyes szavakat ejtett ki, de ezeket sem tisztán. A menház gondnoksága azomban nem elégedett meg a szegény teremtség testi ápolásával, hanem némi oktatásban is kívánta részesíteni. E célból egy nővért a Steglitzben

fenálló vakok-intézetébe küldtek, a vakok írásmódjának tanulmányozására, hogy Herthát taníthassa. Sikerült is neki a gyermeket mintegy 400—500 fogalomszóra s néhány jelre oktatni, úgy hogy némileg már lehetett vele érintkezni. De a nővér, kinek a gyermek oktatása feladatává tétetett, elhalálozván, a gondnokság Riemann úrhoz fordult tanácsért a kétszeresen árván maradt gyermek további oktatására nézve, a ki négy hétre átvette a gyermek oktatását, egyszersmind egy nővérnek utasítást adván az oktatás mikénti folytatására. Hertha nem valami kiváló tehetség, oktatásában nem is óhajtának tovább terjeszkedni, mint a legszükségesebb néhány szóra s kifejezésre, melyekre az ápolóival való érintkezésben szüksége van.

A másik szerencsétlen Steinborn Rudolf, 14 éves vak-siketnéma fiúcska, ki még a nyáron nem tanult. Legutóbbi levelében azomban arról értesít R. úr, hogy jelenleg már Rudolfot is oktatja és pedig jó sikerrel. Őt is felvették az „Oberlinházba“ a (nowawesi nyomorékok-menházába) s Herthával együtt részesül oktatásban oly formán, hogy Riemann úr hetenként kétszer látogat ki Nowawesbe, utasítást adni a két szerencsétlen oktatásával megbízott nővérnek és egyszersmind ellenőrizni az oktatást. Rudolf már szépen ír és jelek segítségével több tárgyat meg tud nevezni. A nowawesi „Oberlinház“ nevezhető tehát most Németország legelső menházának, mert ápolójainak nemesak testi, hanem szellemi szükségleteiről is ily módon egyetlenegy szeretetház sem gondoskodik. De valjon csodálható-e ez Poroszországban, a hol egy f. é. április hóban életbe lépő törvény kimondja a vakok és siketnémák tankötelezettségét, a mely törvény, remélhetőleg, ott nem marad csupán írott malaszt! Valjon mikor fognak hazánk szerencsétlen négyérvékü gyermekeiről csak megközelítőleg is így gondoskodni?!

Tudomásom szerint jelenleg még egyik londoni és a würzburgi siketnéma-intézetben, továbbá Zürichben is részesül egy-egy vak-siketnéma gyermek oktatásban.

A „Medizinisch-pädagogische Monatsschrift“ czimű folyóirat legutolsó számában egy vakok-intézetének igazgatója többek között a következőket jelenti egy vak-siketnéma növendékéről. A tornaórákon a kis Gusztáv szintén részt vesz. A szabad gyakorlatok alkalmával a neki külön előmutatott mozdulatokat addig folytatja, míg a tanító befejezés jeléül a lábával nem dobbant, a mit rögtön megérez. A mi a kézimunkát illeti, eddig az egyszerűbb székfonást (nádfonást) tanulja; a nap legnagyobb részét ezzel tölti, minthogy az egyes tantárgyakban való oktatására eddig naponként csak félórát (!) fordíthatunk. Testileg külföldben ép a gyermek; egészsége most tartósnak látszik, holott azelőtt sokat betegeskedett. Míg tapintási érzéke fokozatosan fejlődik, addig a közérzése úgy látszik nem oly finom, mint korábban volt. Gusztáv ugyanis azelőtt mindjárt megérezte, ha az asztal utáni ima (karének) alkalmával a harmoniumon a praeludiumot kezdték játszani, a midőn is a kanalát letéve, imára kulcsolta kezeit. Néhány hét óta azomban gyakran kell arra figyelmeztetni, hogy már asztalt bontottak; nem érzi meg a harmonium hangjait. A szaglás és az ízlelés igen éles nála. Ugy látszik, hogy egyes személyeket a szaglás segélyével ismer fel. Némely ételt nagyon szeret. Ha azt kap ebédre, a mi kevésbé ízlik neki, igen lassan eszik; míg ellenben a kedvencz ételeit gyorsan költi el s egy sajátságos felkiáltással fejezi ki azon óhaját, hogy még adjanak neki. Már ez a bizonyos hang is kellemetlenül hangzik; még kellemetlenebbnek nevezhető azomban a hangja akkor, midőn izgatott vagy haragszik valamiért. De a nevetése meglehetősen természetes. Többnyire jó hangulatban van. Arczkifejezéséből mindig határozottan felismerhető, hogy jókedvű-e vagy pedig kellemetlenül érinti-e valami? A vele egykorú vak növendékek iránt gyakran nagy ragaszkodást tanusít, úgyszintén szereti az intézeti-iparost és a szolgát is. Az intézeti asztalosműhelyben odaül a művezető mellé, a ki hogy örömet szerezzen neki, megengedi, hogy a szerszámokat megtapogathassa.

Sajátságos, hogy e gyermek legjobban egyedül szeret játszani. Vasárnaponként a növendékek nem mennek a munkaterembe (asztalosműhelybe). Ilyenkor Gusztáv belopódzik oda, két-három széket egymás tetejére rak s szeget ütven a falba, ráköt egy végén súlylyal ellátott zsineget, gyönyörködven aztán a zsineg lengéseiben. Különösen szereti kis talicskáját, melyet ide-oda tologat a nélkül, hogy valamit belerakna s melyet használat után mindig eldug a műhely valamelyik szögletébe. A mi járását illeti, az intézeti helyiségben egészen normális; de lia ösmeretlen helyen jár, vagy sétálni viszik, feszes tartással és szétvetett lábakkal jár, hogy az egyensúlyát fentarthassa.

Hazánkban két ily szerencsétlen teremtest ismerek. Az egyik egy békési leány, a ki azomban egyszersmint hülye is, tehát oktatásra alkalmatlan. A másik ezelőtt 6 évvel vakult meg, s sorsa annyival is inkább tragikus, mivel akkor, a midőn a szörnyű csapás érte már családapa volt. Lusztig Mórnak hívják és stomfai illetőségű. Születése óta siketnéma lévén, ez a fogyatékoság nem akadályozta őt meg abban, hogy mint ügyes cipész munkájával meg ne kereshesse családjá számára a mindennapi kenyeret mindaddig, míg balsorsa reá nem mérte a legborzasztóbb csapást, mi egy siket-némát érhet, és kezébe nem adta a koldusbotot!

A születése óta vak és siketnéma vagy pedig élete első éveiben megvakult és megsiketült egyén öntudatára az ébrenlét állapotában csak tapintási, szaglási és ízlelési benyomások hatnak. De hogy ezen benyomások mennyivel intenzívebbek az érzékű ember hasonló benyomásainál, az a fentebbiekből eléggé kiviláglik. Látási és hallási képzetek teljesen hiányzanak nála; és így ezek emlékezeti-képei nem merülhetvén fel az álmodó vak-siketnéma öntudatában, álmában csak tapinthat, érezhet, szagolhat és ízlelhet. Azon körülmény folytán, hogy a vak siketnéma igen gyorsan alszik el és igen mélyen alszik (nem izgatván szenző-

riumát sem hallási sem látási benyomások), azt kellene hinnünk, hogy csak ritkán és igen keveset álmodik. Pedig nem úgy áll a dolog. Bridgman Laura, a kinek álmait Howe nagy figyelemmel kísérte, gyakran és sokat álmodott. Álmában az ujjait is sokszor mozgatta — írja Dr. Jerusalem — tehát beszélt is álmában az ujj-ábéczé segélyével, éppen úgy mint ébrenlétkor; de arról nincsenek adatok, hogy leolvasták volna álmában való beszélgetését. Midőn elbeszélte álmait, Howe azt kérdezte tőle, hogy a szájával (nyelvével) beszélt-e vagy ujjáival? „Soha sem álmodom azt, hogy a számmal beszélek; azt álmodom mindig, hogy ujjaimmal jelelek.“ — volt határozott válasza. Arról, hogy álmában valaha látott vagy hallott volna, soha sem tett említést, pedig két éves koráig látott, hallott, beszélt, sőt mint Howe állítja, már az abéczé néhány betűit is ismerte volt. A látási és hallási benyomások emlékezeti-képei tehát teljesen kiestek már az öntudatából, mire oktatása annyira előhaladt, hogy álmairól számot tudott adni. Eredeti B. Laurának egy ízben tanítójához intézett azon kérdése, hogy a spanyolok is úgy szoktak-e álmodni, mint az angolok?

A vak siketnémának az ébrenlét állapotában szerzett szaglási, de főképen tapintási érzései és közérzései sokkal intenzívebbek lévén mint az érzékű egyén hasonló benyomásai, valószínű, hogy az álm ezen érzések emlékezeti-képeit sokkal túlzottabb és intenzívebb módon ujitja fel, mint azt az emlékező-tehetség az ébrenlét állapotában eszközli.

A vak siketnéma kellemes álmaiban valószínűleg a legkellemesebb illatokban gyönyörködik; illatterhes a levegő, melyet enyhe fuvallat hoz feléje, „rózsás labirintban“ andalog, melyben „balzsamos illatok között lengedez a zephyr.“ Tapintási érzései is a lehető legkellemesebbek lehetnek, és még simább, még finomabb minden, a mit megfog, megtapint, mint a vaknak álmaiban. Finom izlelésének is bizonyára kedvez és hízeleg az álm jötevé tündére, és egy Lukullus is megirigyelhetné azt a lakomát, a melyhez a vak siketnéma hivatalos álmában!

Kellemetlen álmai azomban még borzasztóbbak és iszonyúbbak lehetnek mint a siketnéma vagy a vak álmai; és azért nem csoda, ha oly kényes finyassággal kifogásolja ágyát, ha az nem elég puha, tiszta és meleg, és ha nem szeret oly szobában tartózkodni és aludni, melyben valami kellemetlen szagot áraszt maga körül.

A későbben megsiketült és megvakult egyén, mint az előadottakból nyilvánvaló, szerencsétlensége bekövetkezése után is még rövidebb vagy hosszabb ideig láthat és hallhat álmában, a szerint a mint a korábban szerzett látási és hallási képzetek emlékezeti-képei többé vagy kevésbé intenzívek voltak és rövidebb avagy hosszabb ideig maradnak fenn az öntudatban.

Látási és hallási hallucinációk egyáltalában nem fordulnak elő a vak siketnémánál. Valószínű azomban, hogy gyakoriak a csalódások főleg a tapintás érzései körében, és főleg az érzések lokalizációjában. Ezek a csalódások ahhoz lehetnek hasonlóak, a mely az ü. n. Aristoteles-féle kísérletnél történik, a midőn a keresztezett két ujj közé vett kenyérgolyócskát kettősen érezzük meg.

A rendelkezésemre álló szakművek a vak siketnémáknál bizonyára nem ritkán előforduló tapintási és szaglási hallucinációkat illetőleg konkrét eseteket nem említvén fel, az általam Berlinben megfigyelt két vak-siketnéma pedig nem lévén még képes számot adni álmairól és hallucinációiról, bármennyire érdekes is ezen téma, nem foglalkozhatom vele ez alkalommal bővebben. Ha azomban idővel esetleg felszólítást nyernék ilyen szerencsétlennek oktatására, a mihez persze több bátorságom mint tehetségem volna, úgy bizonyára lelkiismeretesen és behatóan tanulmányoznám a vak-siketnéma álmait és hallucinációit is.

Szerzőtől megjelent és kapható:

1. „A siketnéma-oktatás és ennek megalapítói: De L'Épée Mihály és Heinicke Sámuel.“ Ára 50 kr. (Csak néhány példányban kapható még.)

2. „Első oktatás a bibliai-történet s erkölcesstanban.“ Vezér-fonal több felekezethez tartozó növendékekkel bíró siketnéma-intézetek és iskolák számára.“ Ára 20 kr. (Ezen iskolai használatra készített füzetke húsz ó-testámentomi, bibliai egyszerűségű és egy-két év óta oktatásban részesülő különböző felekezetű siketnémák felfogásához alkalmazkodó nyelvezettel írt történetkét tartalmaz, s célja a siketnéma gyermeket előkészíteni arra, hogy a saját felekezete hitoktatójának előadásait könnyebben felfoghassa.)

3. „Hephata.“ Az aradi siketnéma-iskola javára 1888. évi május hó 27-én tartott népünnep emléklapja. Ára 10 kr. (E díszes kiállítású emléklap Ö cs. kir. Fensége József főherczeg sajátkezűleg írt emléksorain kívül, mely kitünően sikerült facsimilében az emléklap első oldalát díszíti, hazánk sok kitünőségétől hoz értékes, a siketnémák oktatására vonatkozó, emléksorokat és közleményeket.)

4. A csoportkép, mint a szemléltető-oktatás segédeszköze. Tanulmány. Ára 35 kr. (Ezen művecske értékéről a hazai tanügyi-sajtó és számos napilap kivétel nélkül a leghízelgöbben nyilatkoztak. Még 80 példányban van raktáron.)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

19-10-19

Ára 50 kr.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár